



RIIGIKOHUS

RIIGIKOHUS
ÕIGUSTEABE OSAKOND

**LÄHEDASE ISIKU SURMA PÕHJUSTAMISEGA TEKITATUD MITTEVARALISE
KAHJU HÜVITAMINE**

Kohtupraktika analüüs

Margit Vutt
kohtupraktika analüütik

Tartu
märts 2012

Sisukord

1. Analüüsi eesmärk ja alusmaterjalid	3
2. Valdkonda reguleerivad õigusnormid ja Riigikohtu praktika	3
2.1. Mittevaralise kahju hüvitamise süstemaatika.....	3
2.2. Mittevaralise kahju hüvitamine isiku surma korral	4
3. Esimese ja teise astme kohtute praktika	7
3.1. Kriminaalasjad	7
3.1.1. Liikluskuriteod	7
3.1.2. Isikuvastased kuriteod	11
3.1.3. Tööohutuse nõuete rikkumine	16
3.2. Tsiviilasjad	17
3.2.1. Surma põhjustamine liiklusõnnetusega	17
3.2.2. Surma põhjustamine tööohutuse nõuete rikkumisega	19
3.2.3. Surma põhjustamine ebakvaliteetse tervishoiuteenusega	20
3.2.4. Muud juhtumid	22
3.3. Haldusasjad	22
4. Kokkuvõte	24
4.1. Üldised tähelepanekud	24
4.2. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel liiklusõnnetusega	24
4.3. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel isikuvastase kuriteoga.....	25
4.4. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel tööohutuse nõuete eiramisega	26
4.5. Lähedase isiku mõiste kohtupraktikas.....	26
4.6. Erandlike asjaolude sisustamine kohtupraktikas	26
4.7. Regulatsiooni eesmärk	27

1. Analüüsi eesmärk ja alusmaterjalid¹

Analüüsis uuritakse lähedase isiku surma põhjustamisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamise kohtupraktikat. Vaatluse all on kohtuasjad, kus hageja on tuginenud VÕS § 134 lõikele 3 või kus kohus on kohaldanud VÕS § 134 lõiget 3.

Muu hulgas käsitletakse analüüsis järgmisi küsimusi:

- Keda loetakse kohtupraktikas lähedasteks isikuteks;
- Milliseid asjaolusid on kohtupraktikas peetud mittevaralise kahju väljamõistmist õigustavateks erandlikeks asjaoludeks.

Analüüsi aluseks on nii tsiviil-, kriminaal-, kui ka haldusasjades tehtud kohtuotsused, mis olid KIS-i vahendusel kättesaadavad (kokku 54 lahendit).

2. Valdkonda reguleerivad õigusnormid ja Riigikohtu praktika

2.1. Mittevaralise kahju hüvitamise süstemaatika

Mittevaralise kahju rahaline kompenseerimine tuleb kõne alla eelkõige seaduses ettenähtud juhtudel ja nendeks on:

- 1) kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine (VÕS § 134 lg 2);²
- 2) vabaduse võtmine, au teotamine ja muude isikuõiguste rikkumine (VÕS § 134 lg 2);
- 3) isiku surma põhjustamine või talle raske kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine, millega surmasaanu või kahjustatud isiku lähedasele kaasnevad erandlikud asjaolud (VÕS § 134 lg 3);
- 4) asja hävimine või kaotsimine (eeldusel, et isikul on asja suhtes eriline huvi, VÕS § 134 lg 4);
- 5) lepingulise kohustuse rikkumine, kui kohustus oli suunatud mittevaralise huvi järgimisele ning võlgnik sai aru (pidi aru saama), et kohustuse rikkumine võib põhjustada mittevaralist kahju (VÕS § 134 lg 1).

Üldjuhul on nõudeõigus kahjustatud isikul endal, punktis 3 nimetatud juhul aga surmasaanu või kahjustatu lähedasel.

Erinevad mittevaralise kahju hüvitamise juhtumid on seaduses "reastatud", lähtudes mittevaralise kahju tekkimise eeldatavast tõenäosusest ja kahju hüvitamise aluseks oleva rikkumise intensiivsusest. Kõige olulisemateks mittevaralise kahju hüvitamise olukordadeks on võlaõigusseaduse kohaselt kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamine, vabaduse võtmine ja muu isikuõiguse rikkumine, mil kannatanule tuleb mittevaralise kahju

¹ Analüüsis esitatud seisukohtadel ei ole siduvat mõju ja need ei ole käsitatavad Riigikohtu seisukohana. Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis.

² Kuni 30. detsembrini 2010 nägi tervisekahjustuse korral tekkinud mittevaralise kahju hüvitamise nõude ette VÕS § 130 lg 2.

hüvitamiseks alati maksta mõistlik rahaline hüvitis. Muudel juhtudel kuulub mittevaraline kahju hüvitamisele, kui on täidetud täiendavad kriteeriumid. Riigikohus on leidnud, et selline õigushüvede "gradatsioon" väljendab eri õigushüvede erinevat hindamist ka rahalises mõttes ja juhtudel, kui mittevaralise kahju hüvitamine on ette nähtud piiranguteta (st isikukahju tekitamise juhud), peaksid ka väljamõistetavad hüvitised olema üldjuhul suuremad kui olukorras, kus mittevaralise kahju hüvitamine on piiratud.³

2.2. Mittevaralise kahju hüvitamine isiku surma korral

VÕS § 134 lg 3 sätestab, et isiku surma põhjustamise või talle raske kehavigastuse või tervisekahjustuse tekitamisega tekitatud kahju hüvitamise kohustuse korral võivad ka surmasaanu või kahjustatud isiku lähedased isikud nõuda mittevaralise kahju hüvitist, kui hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud.⁴

Võlaõigusseaduse kommentaaride kohaselt on kõnealuse õigusnormi allikaks Šveitsi tsiviilseadustiku võlaõiguse osa (*Obligationenrecht*)⁵ vastavad sätted.⁶ Kannatanu lähedaste mittevaralise kahju hüvitamise nõude kohta on kommentaarides märgitud, et lähedaste isikute ring ei ole küll seadusega kindlaks määratud, kuid eelduslikult peaksid lähedasteks olema kannatanu lapsed, abikaasa ja vanemad. Nõude eelduseks olevate erandlike asjaolude näitena nimetatakse kommentaarides lähedase isiku surma pealtnägemist, samuti lähedase surmast tekkinud posttraumaatilist psüühikahäiret.⁷ Kui võrrelda Eesti kehtivat regulatsiooni näiteks Saksa Tsiviilseadustikuga,⁸ siis on Eesti õigus paindlikum, sest võimaldab lähedase surma korral mõista kahjuhüvitise välja mis tahes erandlike asjaolude korral.

Põhimõtteliselt on isiku surma korral Eesti õiguse järgi kolm võimalikku mittevaralise kahju hüvitamise juhtumit:⁹

- Kahjustatud isik sureb kahju tekitamise tulemusel kohe ja tema lähedasel tekib tervisekahjustus ning lähedane esitab omaenda mittevaralise kahju hüvitamise nõude VÕS § 134 lg 2 alusel. Hagejal tuleb lisaks surma põhjustamise faktile tõendada oma

³ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 9. aprilli 2008. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08, p 14.

⁴ Viidatud säte kehtib sellisel kujul alates võlaõigusseaduse jõustumisest 1. juulil 2002. a.

⁵ Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches. Fünfter Teil: Obligationenrecht. Wom 30. März 1911 (Stand am 1. August 2008). Arvutivõrgus: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/220/index.html> (Edaspidi: OR). Mittevaralise kahju hüvitamise üldreegli Šveitsi õiguses sätestab OR art 47 lg 1 ja see näeb sarnaselt võlaõigusseadusele ette, et isikule surma või kehavigastuse põhjustamise korral võib kohus erandlike asjaolude esinemisel mõista kannatanu lähedase kasuks välja mõistliku valuraha.

⁶ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (Koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006, § 134 komm 2.

⁷ Samas, § 134 komm 4.3.

⁸ BGB-s sätestab mittevaralise kahju hüvitamise põhireegli § 253, mille lõike 1 kohaselt kuulub mittevaraline kahju rahaliselt hüvitamisele vaid seaduses sätestatud juhtudel. Sama paragrahvi teine lõige näeb ette, et keha, tervise, vabaduse ja seksuaalse enesemääramise rikkumisel on kannatanul õigus mõistlikule mittevaralise kahju hüvitisele. Seega ei näe BGB ette hüvitise maksmist kannatanu lähedastele. Õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamise filosoofia väljendub põhimõttes, et üldiselt kompenseeritakse igale isikule siiski vaid tema enda õigushüvede tekitatud kahju. Lähemalt vt BGB § 253 kohaldamise kohta H. G. Bamberger, H. Roth. Beck'scher Online-Kommentar. München, Stand: 1.2.2012. § 253, Rn 12 ff.

⁹ Iseenesest ei ole välistatud ka alljärgnevate olukordade kombinatsioonid.

tervisekahjustust (haigust) ja põhjuslikku seost lähedase surma ja tervisekahjustuse vahel.

- Kahjustatud isik sureb kahju tekitamise tulemusel kohe ja tema lähedasel tekib mittevaraline kahju, mida on võimalik nõuda VÕS § 134 lg 3 alusel. Nõude maksmapanekuks on vaja tõendada erandlike asjaolude esinemine.
- Kahjustatud isik elab pärast kahju tekitamist mõnda aega ja sureb seejärel. Sel juhul on võimalik, et pärija paneb maksma VÕS § 134 lg 2 alusel surnul endal tekkinud ja pärimise teel pärijale üle läinud mittevaralise kahju nõude.¹⁰

Tsiviilasjades on Riigikohus mittevaralise kahju hüvitamise põhimõtteid isiku surma korral põhjalikult selgitanud 9. aprilli 2008. a. otsuses tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08. Selles asjas rõhutas Riigikohus muu hulgas seda, et **tuleb teha vahet kahjustatule endale ja tema lähedasele kuuluval kahju hüvitamise nõudel**. Kui surnu lähedasel tekib tervisekahjustus, võib selline kahju kuuluda hüvitamisele VÕS § 134 lg 2 järgi, kui täidetud on kahju hüvitamise kohustuse üldised eeldused (deliktalise üldvastutuse korral peab muu hulgas esinema kahju tekitaja süü VÕS § 1050 lg 1 tähenduses). Tervisekahjustuseks ei saa aga nimetatud sätte tähenduses lugeda ainuüksi hageja väidetud raske psüühilise seisundi tekkimist, vaid **tuleb tõendada haiguse olemasolu**. Hageja peab nõude maksmapanekul tuginema omaenda tervisekahjustusele ja tõendama selle ning põhjusliku seose lähedase surma ja tervisekahjustuse vahel. Sel juhul on võimalik kahju hüvitamise nõue rahuldada VÕS § 134 lg 2 alusel. Lisaks märkis tsiviilkolleegium, et VÕS § 134 lg 2 järgne mittevaralise kahju rahalise hüvitamise nõue tekib ka isikul endal, kellele tekitati õigusvastaselt kehavigastus või tervisekahjustus, kuid kes suri seetõttu alles hiljem. Selline nõue on VÕS § 166 lg 1 tingimustel loovutatav ja ka pärandatav, st selle nõude võivad esitada ka surnu pärijad. Kuid selleks peab hageja nõudma oma lähedasele põhjustatud võimaliku mittevaralise kahju hüvitamist tema pärijana.¹¹

Lähedase isiku surma põhjustamisega tekitatud mittevaralise kahju kohta on Riigikohtu tsiviilkolleegium märkinud järgmist: *[...] VÕS § 134 lg 3 näeb isiku surma põhjustamise või talle raske tervisekahjustuse tekitamise korral mittevaralise kahju rahalise hüvitamise nõude ette ka isiku lähedastele. Selline nõudeõigus on lähedastel nimetatud sätte järgi aga üksnes erandlike asjaolude esinemisel, mis õigustavad hüvitise maksmist. See on põhjendatud esmajoones kahju tekitajale mõistlikus ulatuses oma teo ettenähtavuse tagamiseks, aga ka kahju tekitajate määratlemata hulga nõuetega koormamisega maksejõuetuks muutmise vältimiseks. Seaduses ei ole piiritletud "lähedaste" ringi. See on jäetud kohtu määratleda. Seejuures tuleb kolleegiumi arvates hinnata igat üksikjuhtu eraldi, lähtudes mh isikute sugulusest, perekondlikest sidemetest, senisest elukorraldusest ja muudest asjaoludest. Lähedaste hulka kuulub üldjuhul surnud isikuga koos elanud abikaasa.*¹²

Samas otsuses rõhutas Riigikohus, et VÕS § 134 lg 3 mõttes ei saa "erandlikuks asjaoluks" olla surma või raske tervisekahjustuse põhjustamine kui selline, vaid sellega peab kaasnema ka täiendavaid asjaolusid, mis õigustavad mittevaralise kahju eest rahalise hüvitise väljamõistmist. Kolleegium leidis, et lähedase inimese kaotus ning sellega kaasnev lein ja kaotusvalu kui selline ei ole erandlikeks asjaoludeks, sest need kaasnevad paratamatult iga inimese surmaga. Erandlikuks asjaoluks ei ole Riigikohtu seisukoha järgi ka perekonna

¹⁰ Silmas tuleb siiski pidada seda, et pärija ja lähedane isik VÕS § 134 lg 3 tähenduses ei pruugi alati kattuda, mistõttu on võimalik nõuete konkurents.

¹¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 9. aprilli 2008. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08, p 15.

¹² Samas, p 16.

kaotamine edasiseks eluks ega elukvaliteedi langus. Kolleegiumi arvates õigustaks lähedase kahju hüvitamise nõuet VÕS § 134 lg 3 kohaselt esmajoonel lähedase isiku ruumiline lähedus hukkunuga kahju tekitamise ajal, nt autoõnnetuse ajal samas autos viibimine või õnnetuse või selle tagajärgede vahetu pealtnägemine (n-õ samas ohutsoonis viibimine), samuti nt hukkunud või raskelt vigastatud lähedase inimese vigastuste või kannatuste nägemisest saadud hilisemad üleelamised. Need peavad aga olema isiklikud ja vahetud, mitte kolmandate isikute vahendatud. Samuti leidis Riigikohus, et erandlikud asjaolud võivad seonduda ka kahju tekitamise asjaoludega, näiteks kui tegelikult soovitigi rünnata või mõjutada kannatanu lähedasi, või kui kahju tekitati tahtlikult ja lähedastel esinevad seetõttu hilisemad üleelamised.¹³

VÕS § 134 lg 3 kohaldamise eeldusi on analüüsinud ka Riigikohtu kriminaalkolleegium 27. oktoobri 2010. a. otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-57-10. Otsuse VI osas käsitles Riigikohus põhjalikult ka kannatanute esitatud mittevaralise kahju nõuet.¹⁴ Kriminaalkolleegium heitis kohtutele ette, et need ei ole hinnanud, kas vanemaid saab antud juhul pidada "lähedasteks" VÕS § 134 lg 3 tähenduses. Kriminaalkolleegium leidis, et üldjuhul saab vanemaid pidada lapse jaoks lähedasteks isikuteks ja käesoleval juhul kinnitas lähedasi suhteid ka asjaolu, et oma varasemast iseseisvast elust oli poeg tagasi pöördunud vanemate juurde.¹⁵

Kriminaalkolleegium märkis, et VÕS § 134 lg 3 kohaldamise seisukohalt ei oma tähendust surnu isik kui selline ja seega ei saa olla asjassepuutuv maakohtu arutus selle üle, kas hukkunu oli internetikeskkonda irdunud inimene ja kas kannatanud võisid pojalts tulevikus enda ülalpidamist oodata või oli selline ootus lähtuvalt hukkunu eluviisidest põhjendamatu. **VÕS § 134 lg-le 3 võivad erandlike asjaolude ilmnemisel tugineda nii noorte ja majanduslikult edukate kui ka vanemate ja finantsiliselt kehvemal järjel olevate inimeste lähedased isikud.**¹⁶

Kriminaalkolleegium leidis, et kohtud oleksid pidanud analüüsima, kas kannatanule tekitati kahju tahtlikult ja kas lähedastel esinevad hiljem üleelamised. Kriminaalkolleegiumi hinnangul **ei eelda VÕS § 134 lg 3 kohaldamine tingimata seda, et kannatanu surm oleks samuti põhjustatud tahtlikult** ja VÕS § 134 lg 3 järgse nõude rahuldamine võib kõne alla tulla ka juhul, kui süüdistatav kahjustas kannatanut tahtlikult (kasutas tema suhtes vägivalda), kuid surma põhjustamine karistusõiguslikus mõttes oli ettevaatamatu.¹⁷

Riigikohus heitis ringkonnakohtule ette tapetu lähedaste üleelamiste vähest põhjendamist otsuses. Kriminaalkolleegium rõhutas, et käesoleval juhul ei ole oluliseks argumendiks poja võimalik abi vanaduspõlves. Lisaks märkis Riigikohus, et asja uuel läbivaatamisel tuleb võtta seisukoht lähedastel esinevate psüühikahäirete kohta ja kui ilmneb, et kannatanul tekkis poja surma tõttu psüühikahäire, tuleb eeldada, et kannatanul esinevad üleelamised ja VÕS § 134 lg 3 on kohaldatav.¹⁸

¹³ Samas, p 17.

¹⁴ KrMS § 37 lg 1 kohaselt on kriminaalmenetluses kannatanuks isik, kellele on kuriteoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju. Seega on kuriteo ohvri surma korral kannatanuks surnu lähedased.

¹⁵ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 27. oktoobri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-57-10, p 22.

¹⁶ Samas, p 24.

¹⁷ Samas, p 25.1.

¹⁸ Samas, p 25.2.

3. Esimese ja teise astme kohtute praktika

3.1. Kriminaalasjad

3.1.1. Liikluskuriteod

Kriminaalasjas nr 1-06-7830 tunnistati süüdistatav süüdi KarS § 422 lg 1 järgi selles, et ta juhtis autot alkoholihoobes ja põhjustas seetõttu liiklusõnnetuse (sõitis vastu puud), mille tagajärjel üks kaasreisija sai raskeid tervisekahjustusi ja teine suri. Kannatanuks tunnistati hukkunu poolvend,¹⁹ kes muu hulgas nõudis süüdistatavalt ka mittevaralise kahju hüvitamist summas 150 000 krooni. Erandlike asjaoludena, mis oleksid pidanud õigustama hüvitise väljamaksmist, tõi kannatanu esindaja välja eriliselt soojad suhted kannatanu ja tema hukkunud poolõe vahel. Väidetavalt olid kannatanu ja ta poolõde pärast ühise ema surma teineteisele toeks ja seltsiks, nende suhted olid lähedased ja usalduslikud. Hingeline valu oli väidetavalt eriti suur ka seetõttu, et poolõde oli üks väheseid elusolevaid sugulasi, kellega kannatanu suhtles. Kannatanu esindaja väitis samuti, et õe kaotuse tõttu vähenes oluliselt kannatanu töövõime. Kannatanu ise kohtule oma hingelist valu seletada ei osanud ega maininud ka töövõime langust. Kohus küsitles kannatanut kohtuistungil, kuid ei tuvastanud erilisi usalduslikke suhteid kannatanu ja hukkunu vahel. Tsiviilhagi mittevaralise kahju nõudes jättis kohus läbi vaatamata, mis tole aja kohtupraktika kohaselt oli tavapärane, lahendist on aga siiski võimalik välja lugeda, et kohtu arvates ei suutnud kannatanu oma mittevaralist kahju tõendada.²⁰

Ka **kriminaalasjas nr 1-09-3573** tunnistati süüdistatav süüdi KarS § 422 lg 1 järgi mootorsõiduki juhi poolt liiklus- ja käitسنõuete rikkumise eest, kuna sellega põhjustati ühele inimesele raske tervisekahjustus ja teise inimese surm. Kõnealuses õnnetuses sai kannatanu ise raskelt vigastada ja kannatanu abikaasa suri. Abikaasa istus autos kannatanu kõrval ja kannatanu, olles ise liiklusõnnetuses raskelt vigastatud, nägi vahetult pealt oma abikaasa surma. Abikaasa oli kannatanu jaoks kõige lähedasem inimene, kellega ta oli abielus olnud 52 aastat. Kannatanu sõnade kohaselt on tal siiani silme ees abikaasa lahkumishetk, ta ei ole sellest üle saanud. Süüdistatav tunnistas kannatanule kahju tekitamist, kuid pidas nõutud summat – 600 000 krooni²¹ – liiga suureks. Maakohus leidis, et antud juhul esinesid erandlikud asjaolud VÕS § 134 lg 3 mõttes ja viitas ka Riigikohtu seisukohtadele tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08. Kuid kohus märkis, et mittevaralise kahju hüvitamise kohustuse tulemusel ei või oluliselt halveneda ka kohustatud isiku elukvaliteet ja seepärast mõistis süüdistatavalt hüvitisena välja 400 000 krooni.²² Tallinna Ringkonnakohus muutis maakohtu otsust küll karistusõiguslikus osas, kuid tsiviilhagi osas jättis muutmata. Süüdistatava kaitsja palus apellatsioonis vähendada mittevaralise kahju hüvitist 150 000 kroonini, kuid ringkonnakohus märkis, et tegemist on õigeksvõtul põhineva lahendiga (TsMS § 440), kuna süüdistatav ei

¹⁹ Kohus mõistis tema kasuks välja varalise kahju hüvitise matusekulude katteks.

²⁰ Harju Maakohtu 26. septembri 2006. a. otsus kriminaalasjas nr 1-06-7830.

²¹ Sellest 300 000 krooni moodustas kannatanule endale tervisekahjustusega tekitatud mittevaraline kahju ja 300 000 krooni lähedase isiku surma põhjustamisest tulenev mittevaraline kahju.

²² Harju Maakohtu 17. märtsi 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-3573.

vaielnud kohtuistungil mittevahalise kahju hüvitamisele vastu²³ ja seega ei saa süüdistatav apellatsioonimenetluses enam hüvitise vähendamist nõuda.²⁴

Kriminaalasjas nr 1-09-8885 tunnistati süüdistatav KarS § 423 lg 1 järgi süüdi selles, et ta ei valinud ilmastikuoludele vastavat sõidukiirust, mistõttu tema juhitud mootorsõiduk kaldus maanteel vastassuunavööndisse ning põrkas kokku vastu sõitnud kaubikuga. Kaubikujuht hukkus õnnetuses. Hukunu vanemad esitasid mittevahalise kahju hüvitamise nõude summas 185 000 krooni. Maakohus leidis, et nõue tuleb rahuldada ja põhjendas seda alljärgnevalt: *Kannatanud on moraalset kahju põhjendanud elu püsiväärtustega. K.K. surmaga lõppes tema elu ootamatult väga noores eas. Sellega katkesid tema tegevused. Katkes ka perekonna meesliini järjepidevus. Elu püsiväärtustega põhjendatud moraalne kahju on sisustatud traditsioonide ja nende kandjatega. K.K. puhul ei piirdunud traditsioonide kandmine ainult perekonna ja suguvõsaga. Ta oli tunnustatud ka ühiskonna liikmena. K.K. surm saabus süüdlase õigusvastase tegevuse tagajärjel. Kohus leiab, et moraalne kahju põhjendustes sisalduvad küllaldaselt need erandlikud asjaolud, mis VÕS § 134 lg-s 3 õigustavad hüvitise maksmist. Taotletud hüvitis on proportsionaalne süüteoiga tekitatud kahjuga. Kohus mõistis välja kogu vanemate nõutud summa, kuigi süüdistatav märkis, et 185 000 krooni on tema jaoks liiga koormav, sest tema netopalk on vaid 5500 krooni kuus ja peres on kolm liiget: tema ise, abikaasa ja laps; lisaks on tal veel kaks last, kes ei ela temaga koos.*²⁵

Tartu Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse tsiviilhagi rahuldamist puudutavas osas. Erinevalt maakohtust leidis ringkonnakohus, et käesoleval juhul ei ole hagiavalduses väljatoodud asjaolud (hukunu oli 19-aastane, terve, ühiskonnas tunnustatud, pereväärtusi hoidev noor mees, kellel oli kindel töökoht ja selged plaanid tulevikuks, kiirabi kohale jõudes ta veel elas, õnnetuse vältimiseks puudusid tal igasugused võimalused) erandlikud VÕS § 134 lg 3 mõttes, kuna need asjaolud kaasnevad sageli noore inimese hukkamisega.²⁶

Analüüsi autor peab vajalikuks märkida, et kuna antud juhul elas õnnetuse ohver veel mõnda aega pärast õnnetust, siis oleksid hukkunul endal kuni 30. detsembrini 2010 kehtinud VÕS § 130 lg 2 alusel tekkinud mittevahalise kahju hüvitamise nõude saanud maksma panna tema pärijad.

Kriminaalasjas nr 1-09-13388 tunnistati süüdistatav süüdi KarS § 423 lg 1 järgi liiklus- või käitamisnõuete rikkumises ettevaatamatusest, millega põhjustati ühele inimesele raske tervisekahjustus ja teise inimese surm. Õnnetus toimus Läti Vabariigis. Hukunu isa esitas mittevahalise kahju nõude summas 25 000 latti (560 000 krooni), põhjendades nõuet sellega, et poeg töötas ja aitas neid abikaasaga nii moraalset kui füüsiliselt. Isa märkis, et ta on juba alates 1994. aastast pensionär, abikaasa töötab arstina, kuid palk on väike. Poeg oleks saanud neile vanaduses toeks olla.

Maakohus jättis hagi rahuldamata, asudes seisukohale, et puuduvad VÕS § 134 lg-s 3 märgitud erandlikud asjaolud, mis õigustaksid hüvitise maksmist. Üksnes lootus saada pojalt tulevikus abi ei anna alust nõuda mittevahalise kahju hüvitist.²⁷ Ringkonnakohus tühistas

²³ Analüüsi autor märgib, et selleks, et kostja seisukohta saaks käsitada hagi õigeksvõtuna, peab see olema selgesõnaline ja TsMS § 440 lg 2 kohaselt protokollitud.

²⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 8. juuni 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-3573. Asjas esitatud kassatsiooni Riigikohus menetlusse ei võtnud.

²⁵ Tartu Maakohtu 17. novembri 2009. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-8885.

²⁶ Tartu Ringkonnakohtu 11. märtsi 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-8885. Asjas esitatud kassatsiooni Riigikohus menetlusse ei võtnud.

²⁷ Harju Maakohtu 10. novembri 2009. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-13388.

maakohtu otsuse kannatanute tsiviilhagide kohta tehtud otsustuste osas ja jättis need käesolevas kriminaalmenetluses läbi vaatamata, tunnistades kannatanute õigust pöörduda samade haginõuetega tsiviilkohtusse kahju tekitamise koha järgses riigis (Läti Vabariigis) või süüdlase elukohajärgses riigis (Eesti Vabariigis).²⁸

Kriminaalasjas nr 1-10-350 tunnistas Pärnu Maakohus süüdistatava KarS § 423 lg 2 järgi²⁹ süüdi selles, et ta sõitis sõiduautot juhtides ettevaatamatult otsa kahele jalgratturile (abikaasad), kellest üks hukkus kohapeal ja teine suri hiljem haiglas liiklusõnnetuses saadud vigastustesse. Mittevaralise kahju hüvitamise nõude esitasid ühe jalgratturi isa ja teise jalgratturi vend, kumbki nõudis hüvitist summas üks miljon krooni. Maakohus mõistis välja 200 000 krooni suuruse hüvitise kummagi kannatanu kasuks. Kohus märkis Riigikohtu lahendile nr 3-2-1-19-08 viidates: *[A]ntud juhul esinevad erandlikud asjaolud VÕS § 134 lg 3 mõttes. [Kannatanud] olid hukkunutega väga lähedastes, ruumilistes sidemetes, kuna tegu oli noorte inimestega, kes alles äsja olid lapsepõlvkodust lahkunud. Seetõttu nende kaotus oli äärmiselt raske ja vigastuste nägemine tekitab tänini üleelamisi. Seega on hüvitis mõistlikus ulatuses kohane.*³⁰ Kohus vähendas nõutavat hüvitist põhjendusega, et väljamõistetava hüvitise sissenõudmine ei tohi kaasa tuua kahju tekitanu ja tema perekonna heaolu olulist langust.

Tallinna Ringkonnakohus nõustus maakohtuga ja märkis Riigikohtu tsiviilkolleegiumi seisukoha kohta kriitiliselt, et tsiviilkolleegium sisustab lähedase isiku kahju hüvitamise nõudeõigust liiga kitsalt, kui rõhutab, et oluline on lähedase isiku ruumiline lähedus hukkunu või raskelt vigastatuga kahju tekitamise ajal (nt autoõnnetuse ajal samas autos viibimine) või õnnetuse või selle tagajärgede vahetu pealtnägemine (n-õ samas ohutsoonis viibimine). Ringkonnakohus leidis, et kui nõustuda Riigikohtu seisukohaga, et vaid ühes „ohutsoonis“ viibimine hukkunuga õnnetuse ajal või kohe pärast seda õigustab hukkunu lähedasele mittevaralise kahju hüvitamist, siis oleks süüdlasele raskema tagajärje saabumine teatud olukorras materiaalselt oluliselt soodsam. Kui näiteks liiklusõnnetuse ohver jääb ellu, on tal õigus valurahale ka siis, kui tegemist on „õnneliku õnnetusega“. Kui aga kannatanu hukkub, siis on süüdlase olukord materiaalses mõttes tunduvalt parem. Ringkonnakohus märkis samuti, et antud juhul olid kannatanud hukkunutega väga lähedastes suhetes, mistõttu esinevad VÕS § 134 lg 3 mõttes erandlikud asjaolud, mis annavad aluse mõistliku hüvitise väljamõistmiseks. Kuriteo tagajärjel kaotasid oma elu kaks inimest ja see fakt tekitab hingelise trauma ja kahjustab nii vanemate kui vendade-õdede psüühikat kogu eluks. Hingeline rahulolu ja tasakaal, millele peaks olema õigus igal inimesel, olenemata vanusest, on kannatanutel olukorras, kus surma on saanud laps või vend koos vennanaisega, kahtlemata häiritud. Ringkonnakohtu arvates on kõige raskem (kui mitte võimatu) saada üle oma lapse surmast. Süüdistatav oli seisukohal, et moraalne kahju oleks tulnud hüvitada vaid ühele kannatanule, ringkonnakohus sellega aga ei nõustunud ja leidis, et käesoleval juhul oli tegemist kahe ohvriga ja kahe perekonnaga, kellel hukkusid küll erinevad, kuid neile väga

²⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 8. veebruari 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-13388. Ringkonnakohus leidis, et kannatanute rahaliste nõuete läbivaatamine ja nende suhtes otsustuste tegemine ei kuulu Eesti kohtu pädevusse. Kuna Riigikohtu seisukoha kohaselt toimub kriminaalmenetluses tsiviilhagi läbivaatamine peamiselt tsiviilkohtumenetluse nõuete järgi, siis tuli kohtu arvates kohaldada ka Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi ja õigussuhete lepingu osa, mis reguleerib tsiviilõiguslikke küsimusi ja nende menetlemist. Viidatud lepingu artikkel 39 lõike 1 kohaselt määratakse kahju hüvitamise kohustused, välja arvatud lepingutest ja muudest õiguspärastest tegudest tulenevad kohustused, selle lepingupoole seadusandluse järgi, kelle territooriumil leidis aset tegu või muu asjaolu, mis oli kahju hüvitamise nõude aluseks.

²⁹ Süüdistus esitati küll KarS § 422 järgi, kuid kohus leidis, et kuna narkojoove oli nõuetekohaselt tuvastamata, siis ei saanud liiklusnõuete rikkumist süüdistatava poolt pidada tahtlikuks.

³⁰ Pärnu Maakohtu 1. juuli 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-350.

lähedased isikud. Ringkonnakohus rõhutas, et isik, kes teadlikult ignoreerib kehtivaid liiklusnõudeid ja põhjustab oma süülise käitumisega kahe inimese surma, peab arvestama sellega, et temalt võidakse kannatanu(te) kasuks välja mõista hüvitis nii varalise kui mittevaralise kahju katteks.³¹ Kokkuvõttes leidis kohus, et eeltoodud asjaolud on piisavad, et lugeda mittevaraline kahju tekkinuks erandlikel asjaoludel.³²

Kriminaalasjas nr 1-10-4324 oli tegemist kokkleppemenetluses lahendatud liiklussüütega, mis kvalifitseeriti KarS § 423 lg 1 järgi. Süüdistatav tunnistati süüdi selles, et ta sõitis reguleerimata ülekäigurajal otsa jalakäijale, kes saadud vigastustesse hiljem suri. Kannatanu esitas tsiviilhagi ja nõudis 30 000 krooni suuruse mittevaralise kahju hüvitamist. Süüdistatav võttis hagi õigeks ja oli kohtuotsuse tegemise ajaks 10 000 krooni juba hüvitanud. Kohus mõistiski kannatanu kasuks välja veel tasumata 20 000 krooni. Kuna tegemist oli kokkuleppemenetluses tehtud lahendiga, siis on otsus ise väheinformatiivne, kuid kohtuistung protokollist nähtub, et kannatanuks oli tunnistatud hukkunu elukaaslane, kes põhjendas oma mittevaralist kahju sellega, et õnnetusega kaasnenud üleelamiste tõttu pidi ta vahetama töökohta.³³

Kriminaalasjas nr 1-10-16566 tunnistati süüdistatav KarS § 422 lg 1 järgi süüdi selles, et ta sõitis ebaõigesti valitud sõidukiirusega ja kaotas seetõttu kontrolli oma sõiduki üle, kaldus pidurdades vastassuunavööndisse ning põrkas kokku vastuliikuva sõiduautoga, mille juht sai raskelt vigastada ja suri sündmuskohal. Mittevaralise kahju nõude summas 30 000 eurot esitas liiklusõnnetuses hukkunu poeg, kes esindas volikirja alusel ka oma isa ja õde. Poeg selgitas, et nad ei elanud emaga küll ühes majas, aga siiski ühe krundi peal ja suhtlesid igapäevaselt. Ema tähendas perekonnaliikmetele palju, ta oli väga hea ja töökas inimene. Peale juhtunut oli perel lisaks hingelisele kaotusele vajalik tegeleda ka majanduslike kaotustega, mille tõi kaasa emale kuulunud ettevõtte ootamatu sulgemine. Mittevaralise kahju hüvitise suuruse kohta märkis kannatanu, et kui toimub liiklusõnnetus, milles üks jääb süüdi ja teine inimene hukkab, siis peakski süüdlane järgmised 5-8 aastat suurema osa oma sissetulekust kulutama sellele, et juhtunut mingilgi määral korvata.

Kõnealune kriminaalasi oli üks väheseid, kus kohus analüüsis ka seda, kas antud juhul võiks tegemist olla VÕS § 130 lg 2 alusel kvalifitseeritava nõudega. Kuna hagejad ei tõendanud tervisekahjustuste tekkimist, jõudis kohus järeldusele, et niisuguseks nõudeks puudub alus.

VÕS § 134 lg 3 alusel maksma pandava nõude kohta leidis kohus, et poeg on kahtlemata lähedaseks isikuks mõttes, kuid antud juhul ei saa pidada hukkunu lähedastele tekitatud mittevaralist kahju nii ulatuslikuks, et see õigustaks süüdlaselt 30 000 euro välja mõistmist. Hukkunu lapsed elasid iseseisvat elu ega sõltunud enam otseselt emast. Kohtu arvates tuli mittevaralise kahju suuruse kindlaksmääramisel arvestada ka süüdistatava majanduslikku olukorda ja asjaolu, et süüdistatav põhjustas surma ettevaatamatusest. Kohus leidis, et mittevaralise kahju nõue tuleb rahuldada osaliselt, sest süüdistatav alles lõpetas kooli, tal puudub töökoht, vara ja sissetulek ning tal tuleb juba nagunii tasuda kohtukulud ja hüvitada varaline kahju. Eelnevast tulenevalt mõistis kohus süüdistatavalt VÕS §-le 1043 ja § 1045 lg

³¹ Analüüsi autori arvates on mõnevõrra küsitav ringkonnakohtu väide liiklusnõuete teadliku ignoreerimise kohta, sest süüdistatav mõisteti süüdi liiklusnõuete ettevaatamatu rikkumise eest.

³² Tallinna Ringkonnakohtu 16. novembri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-350. Asjas esitatud kassatsiooni Riigikohus menetlusse ei võtnud.

³³ Tartu Maakohtu 7. aprilli 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-07-12096.

1 p-le 2 tuginedes kannatanu(te) kasuks välja mittevaralise kahju hüvitise summas 6500 eurot.³⁴

3.1.2. Isikuvastased kuriteod

Kriminaalasjas nr 1-09-5386 tunnistas Tartu Maakohus süüdistatavad KarS § 113 järgi süüdi tapmises. Süüdistatavad peksid oma ohvrit korduvalt rusikate ja jalgadega pea ja kehatüve piirkonda ning tõukasid teda nii jõuliselt, et ohver kukkus vastu toas ja vannitoas olevaid esemeid. Ohver sai raske peatrauma ja suri. Kannatanutena käsitati ohvri vanemaid, kes esitasid ka mittevaralise kahju nõude summas 250 000 krooni. Tartu Maakohus jättis nõude rahuldamata, kuna leidis, et tõendatud ei ole hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud. Kohus mõõnis, et lapse kaotus on kahtlemata korvamatu ning tekitab kannatusi ja hingevalu, kuid ohvri ema tervis oli ka poja eluajal halb – ta vajab ravi juba enne kuritegu. Kohus leidis, et ema tervislik olukord ei ole põhjuslikus seoses poja surmaga.

Maakohus märkis, et tapetu ja vanemate vahel oli küll side, sealhulgas majanduslik side, kuid kuna ohver tarvitas palju alkoholi, siis ei olnud objektiivselt alust järeldada, et temast võiks tulevikus olla vanematele loodetud tuge, hoopis ta ise vajab tuge. Samuti oli tapetu eemaldunud reaalsest elust internetikeskkonda. Kohus ei nõustunud kannatanute põhjendustega, et mittevaralise kahju hüvitis on vajalik selleks, et moraalse kahju hüvitamise kohustus tuletaks ka peale karistuse kandmist kurjategijatele nende tegu meelde. Kohus leidis, et selline lähenemine mittevaralise kahju hüvitamisele viiks hüvitise käsitamiseni varalise karistusena. KarS § 53 järgi on varaline karistus lisakaristus, mida võib mõista seaduses sätestatud juhtudel, antud juhul seadus lisakaristuse mõistmist ette ei näe.³⁵

Tartu Ringkonnakohus kvalifitseeris teo ühe süüdistatava puhul ümber KarS § 117 lg 1 (surma põhjustamine ettevaatamatusest) ja § 118 p 1 (raske tervisekahjustuse põhjustamine) järgi ning teise puhul KarS § 121 (kehaline väärkohtlemine) järgi, mittevaralise kahju nõude osas aga nõustus maakohtuga.³⁶

Riigikohus tühistas ringkonnakohtu otsuse eelnimetatud süüdistuste osas ja saatis asja uueks arutamiseks ringkonnakohtule.³⁷ Kahjuhüvitise suuruse kohta märkis kriminaalkolleegium, et kannatanute taotletud 250 000 krooni suurune kahjunõue ei ole juhtunu asjaolusid arvestades ebamõistlik ega väljenda kannatanute alusetut rikastumissoovi.³⁸

Tartu Ringkonnakohus rahuldab asja uuel läbivaatamisel mittevaralise kahju hüvitamise nõude. Vanemaid pidas ringkonnakohus lähedasteks isikuteks VÕS § 134 lg 3 mõttes, sest tapetu ja tema vanemate vahelised suhted ei olnud katkenud, kuigi tapetu elas teises linnas. Vanemad olid kursis poja õpingutega, tema tegevusega pärast õpingute lõppu ning ka tema eraeluga (elukoht, suhtlus naistuttavatega). Sageli suheldi telefoni teel ning vahetati igapäevaseid uudiseid. Hüvitusnõude aluseks olevate erandlike asjaolude kohta märkis

³⁴ Tartu Maakohtu 14. juuli 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-16566. Apellatsiooni ei esitatud, otsus on jõustunud.

³⁵ Tartu Maakohtu 13. novembri 2009. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-5386.

³⁶ Tartu Ringkonnakohtu 8. aprilli 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-5386.

³⁷ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 27. oktoobri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-57-10. Riigikohtu seisukohti on täiendavalt refereeritud analüüsi eelmises alajaotuses (lk 6).

³⁸ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 27. oktoobri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-57-10, p 26.

ringkonnakohus Riigikohtu juhistelegi tuginedes, et tähendust ei oma surmasaanu isik kui selline, vaid tuleb vaagida, **kas kannatanule tekitati kahju tahtlikult ja kas tema lähedastel esinevad hiljem üleelamised**. Ringkonnakohus leidis, et süüdistatavad tegutsesid ohvrit lüües tahtlikult ja seda nii KarS § 16 kui ka VÕS § 104 lg 5 tähenduses. Kriminaalasja materjalidest nähtuvalt pöördus tapetu ema pärast poja surma psühholoogi poole ning käis psühhoteraapias. Psühholoogi väidete kohaselt on ema psühho-emotsionaalne seisund oluliselt halvenenud, ta vajab pikemaajalist psühhoteraapiat ja peab tarvitama antidepressante.

Ringkonnakohus leidis, et **pidev vajadus psühholoogilise nõustamise ja pikaajalise psühhoteraapia järele on erandlik asjaolu** VÕS § 134 lg 3 mõttes. Kriminaalasja materjalidest, psühholoogi teatisest ja ohvri isa ütlustest nähtuvalt tekkis emal vajadus psühholoogilise abi järele alles pärast poja surma. Kokkuvõttes leidis ringkonnakohus, et kannatanute kasuks tuleb välja mõista nende poolt nõutud 250 000 krooni (15 977,91 eurot), sest see summa ei ole ühiskonna üldist heaolu taset arvestades ülemäärane.³⁹

Kriminaalasjas nr 1-09-19418 esitati süüdistatavale süüdistus KarS § 113 järgi. Süüdistuse kohaselt tulistas süüdistatav oma ohvrit kolm korda tapmise eesmärgil⁴⁰ ja tabas ühel korral. Saadud vigastustele järgnes suur verejooks, mille tagajärjel kannatanu suri sündmuskohal. Tapetu abikaasa esitas tsiviilhagi mittevaralise kahju hüvitamiseks summas 300 000 krooni põhjendusega, et ta kaotas armsa inimese ja lapsed jäid isata. Tsiviilhagi mittevaralise kahju hüvitamise nõudega summas kokku 200 000 krooni esitasid ka tapetu vanemad, märkides, et nad kaotasid ainukese poja, nende elu mõte on kadunud ja tervis halvenenud. Viru Maakohus tunnistas süüdistatava KarS § 113 järgi tapmises süüdi, kuid tsiviilhagid mittevaralise kahju nõudes jättis rahuldamata, leides, et lähedase inimese kaotus põhjustab lähedastele küll korvamatuid kannatusi ja leina, kuid hagejad ei ole hagi põhjendades viidanud asjaoludele, mida saaks lugeda erandlikeks VÕS § 134 lg 3 mõttes.⁴¹

Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse tapetu abikaasa tsiviilhagi osas ja tegi uue otsuse, millega mõistis välja mittevaralise kahju hüvitise summas 300 000 krooni, märkides, et maakohus kohaldas ebaõigesti materiaalõigust (KrMS § 338 p 2). Vanemate tsiviilhagi osas jättis ringkonnakohus maakohtu otsuse muutmata. Ringkonnakohus viitas ka Riigikohtu otsusele kriminaalasjas nr 3-1-1-57-10, mille punktide 25.1 ja 25.2 kohaselt tuleb kohtul analüüsida, kas konkreetsetest asjaoludest lähtudes saab VÕS § 134 lõiget 3 kohaldada seetõttu, et kannatanule tekitati kahju tahtlikult ja lähedastel esinevad hiljem üleelamised (nt psüühikahäired).

Käesolevas kriminaalasjas nägi tapetu abikaasa pealt, kuidas süüdistatav tulistas tema meest, kes selle tagajärjel kukkus, lamas vereloigus ning seejärel suri ja see on VÕS § 134 lg 3 kohaselt käsitatav erandliku asjaoluna. Raskelt vigastatud lähedase inimese surmaeelsete kannatuste nägemine põhjustas kannatanule üleelamisi, mis olid isiklikud ja vahetud ning töid kaasa hingelist valu. Kohus leidis samuti, et nõutud summa – 300 000 krooni – ei ole juhtunu asjaolusid arvestades ebamõistlikult suur.

Tapetu vanemate tsiviilhagi kohta leidis ringkonnakohus, et ema ja isa on kahtlemata lähedased VÕS § 134 lg 3 mõttes, kellel on õigus esitada mittevaralise kahju nõue, kuid nende nõude põhjendus piirdub tõdemusega, et tapetu oli nende ainuke poeg, kes hoolitses nende eest. Ringkonnakohus leidis, et ainult see väide ei saa olla aluseks vanemate nõude

³⁹ Tartu Ringkonnakohtu 7. märtsi 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-5386.

⁴⁰ Tapmisele eelnes kaklus, mille käigus kannatanu süüdistatavat peksis. Mõlemad isikud olid alkoholijoobes.

⁴¹ Viru Maakohtu 24. novembri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-19418

rahuldamisel VÕS § 134 lg 3 järgi ja viitas ka Riigikohtu vastavale seisukohale.⁴² Kuigi tegemist võib olla iseenesest kannatanutele mittevaralise kahju tekitamisega, ei kuulu see kahju seaduse kohaselt hüvitamisele, sest puuduvad seaduses nõutud erandlikud asjaolud.⁴³

Kriminaalasjas nr 1-09-21700 tunnistas Harju Maakohtus süüdistatava KarS § 113 järgi süüdi selles, et ta lõi ja torkas kakluse käigus oma ohvrit J.L-i korduvalt noaga kaela, kehatüve ja jäsemete piirkonda, tekitas kannatanule paremasse rinnaõõnde tungiva torke-lõikehaava ning vigastas J.L.-i unearterit ja paremat kopsu. Samuti tekitas süüdistatav ohvrile torke-lõikehaavad rindkere vasakule poolele ja vasakule küünarvarrele, lõikehaava kehatüve vasakule poolele, nahakriimustused kaela eespinnale, vasaku õlaliigese eespinnale ning kehatüvele. Vigastuste tagajärjel suri kannatanu samal päeval umbes kolmveerand tundi hiljem sünnimuskohal. Kohus asus seisukohale, et süüdistatav pani tapmise toime vähemalt kaudse tahtlusega – ta küll ilmselt otseselt ei soovinud ohvri surma, kuid pidi arvestama sellise tagajärje saabumisega, sest vähemalt kaks noahoopi olid suunatud elutähtsate organite piirkonda. Tapetu isa (kes kandis ka matusekulud) esitas muu hulgas mittevaralise kahju nõude summas 900 000 krooni. Kohus pidas kuriteo tehiohusid arvestades õiglaseks ja põhjendatud hüvitise suuruseks 100 000 krooni. Otsuses ei olnud märgitud, millised olid hüvitise väljamõistmist õigustavad erandlikud asjaolud.⁴⁴

Kannatanud esitasid apellatsiooni, leides, et välja mõistetud summa on liiga väike. Tallinna Ringkonnakohtus aga nõustus hüvitise suuruse osas maakohtuga, märkides: *kuigi kannatanute kasuks välja mõistetud mittevaraline kahju on väiksem kui kohtupraktikas kriminaalasjades tavaliselt surma põhjustamise eest välja mõistetud mittevaralise kahju summad, tuleb käesoleval juhul arvestada VÕS § 139 lg-t 3, mille kohaselt võib kahjuhüvitist vähendada juhul, kui kahju tekkimisele aitas kaasa kahjustatud isiku tahtlus või raske hooletus. Nagu eespool märgitud, osales J. L. kakluses tahtlikult.*⁴⁵

Riigikohtus tühistas ringkonnakohtu otsuse ja saatis asja uueks arutamiseks ringkonnakohtule. Mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmise osas heitis Riigikohtus kohtutele ette, et tuvastamata on erandlikud asjaolud, mis õigustavad hüvitise väljamõistmist VÕS § 134 lg 3 järgi.⁴⁶

Tallinna Ringkonnakohtus tegi asjas uue otsuse, milles jäi seisukohale, et 100 000 krooni on õiglane ja mõistlik hüvitis mittevaralise kahju eest ja märkis, et maakohtu lahendi kohaselt on mittevaralise kahju hüvitamist õigustavaks **erandlikuks asjaoluks väga lähedase – poja – surma õigusvastane tekitamine**. Ringkonnakohtus märkis: *Kuigi maakohtus on otsuses kannatanute kasuks väljamõistetud mittevaralise kahju osalist hüvitamist põhjendanud üksnes ühe lausega, nõustub kohtukolleegium sellega, kuna kohtu järeldus põhineb kuriteo toimepanemise tehiohusel ja on tulenevalt tõendamist leidnud asjaoludest põhjendatud*. Ringkonnakohtus rõhutas, et kuriteo tagajärjel poja kaotamine tekitas vanematele hingelise trauma kogu eluks ja märkis, et kuigi moraalse kahju hüvitamiseks nõutud summa (900 000 krooni) on kordades suurem kui kohus välja mõistis, võimaldab mittevaralise kahju osaline hüvitamine kriminaalmenetluse raames kannatanutel mingilgi määral ületada kuriteo negatiivseid tagajärgi ja korvata ühiskonna õiglustunde riivet, mis kuriteoga kaasnes. Lisaks

⁴² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 9. aprilli 2008. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-19-08, p 17.

⁴³ Tartu Ringkonnakohtu 21. aprilli 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-19418. Asjas esitatud kassatsiooni jättis Riigikohtus menetlusse võtmata.

⁴⁴ Harju Maakohtu 4. juuni 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-21700.

⁴⁵ Tallinna Ringkonnakohtu 1. detsembri 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-09-21700.

⁴⁶ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 4. mai 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-26-11, p 18.

rõhutas ringkonnakohus, et hüvitise määramisel tuleb silmas pidada ka seda, et süüdlaselt väljamõistetud hüvitis ei oleks talle liiga koormav.⁴⁷

Kriminaalasjas nr 1-07-12096 mõisteti süüdistatav KarS § 114 järgi süüdi mõrva eest. Kohus tegi kindlaks, et süüdistatav tappis kannatanu, tükeldas surnukeha, eraldas surnukehalt alajäsemed ja mattis need tühermaale. Surnukeha ülaosa keeras süüdistatav põrandavaiba sisse ja pani prügikonteinerisse. Tsiviilhagi mittevaralise kahju hüvitamise nõudes esitas tapetu poeg, kes seletas, et pärast ema surma oli tal väga raske. Ema suri nii kohutavat surma, et see mõjutab teda siiani. Poja sõnade kohaselt tal varem psüühilisi probleeme ei olnud, kuid pärast juhtunut pidi ta pöörduma arsti poole. Ta ei saa enam magada ja tal on diagnoositud depressioon. Eeltoodust tulenevalt nõudis kannatanu mittevaralise kahju hüvitamist summas 1 000 000 krooni. Samuti esitas tsiviilhagi ja nõudis 1 000 000 krooni suurust mittevaralise kahju hüvitist tapetu tütar, märkides, et ta kaotas kuriteo tõttu nii ema, tervise kui ka eriala. Ema aitas teda materiaalselt ning oli alati koos temaga. Tütar põhjendas oma üleelamisi sellega, et näeb ema tükeldatud keha siiani silme ees ja selgitas, et oli pärast ema surma 3 kuud haiguslehel ja ka psühhiaatriahaiglas ravil. Ta peab praeguseni iga päev võtma 6-10 tabletti tugevatoimelist antidepressanti.

Harju Maakohus jättis tsiviilhagi mittevaralise kahju hüvitamise nõuete osas läbivaatamiseks tsiviilkohtumenetluse korras, kuna leidis, et kohtu käsutuses ei ole piisavalt meditsiinilisi dokumente, mille alusel saaks väita, et just ema tapmise tagajärjel tekkisid pojalt ja tütrele depressioon ning unehäired.⁴⁸ Tallinna Ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse mittevaralise kahju nõude läbivaatamata jätmise osas ja saatis kriminaalaja selles osas esimese astme kohtule uueks arutamiseks.⁴⁹ Harju Maakohus tegi uue otsuse, millega mõistis VÕS § 127 lg-le 6, § 128 lg-tele 1 ja 5, §-le 1043, ja § 1045 lg 1 p-le 1 tuginedes kummagi kannatanu kasuks välja 300 000-kroonise hüvitise. Kohus põhjendas hüvitise väljamõistmist kannatanute tervisehäiretega (depressioon, unehäired, suitsiidimõtted, ravil viibimine psühhiaatriahaiglas), aga ka kuriteo asjaoludega (jõhker mõrv, kuriteo ohver oli pärast surma tükeldatud ja tapetu anti lastele matmiseks välja üksikute kehaosadena, mistõttu kannatanutel ei olnud võimalik emaga normaalselt hüvasti jätta ega korraldada meie matmiskultuuri tavadele vastavaid matuseid).⁵⁰

Kriminaalasjas nr 1-10-9028 tunnistas Harju Maakohus süüdistatava KarS § 113 alusel süüdi selles, et ta kägistas kannatanut tekkinud tüli käigus kuni viimase lämbumiseni, mille tõttu ohver suri sündmuskohal. Järgmisel päeval viis süüdistatav laiba korterist välja ja mattis metsa. Tsiviilhagi mittevaralise kahju nõudes esitasid tapetu vanemad ja palusid välja mõista 15 980 euro suuruse hüvitise. Maakohus jättis mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamata, leides, et puuduvad erandlikud asjaolud VÕS § 134 lg 3 mõttes – kannatanud olid vanad inimesed, kellel juba seonduvalt nende kõrge eaga esines mitmeid erinevaid terviserikkeid. Iga mure, lein ja kaotusevalu süvendavad haigusi, mida inimene põeb. Puuduvad tõendid, mis kinnitaksid, et just süüdistatava tegevuse tagajärjel tekkis kannatanutel mingi eriti tõsine ja ootamatu terviserike või haigus. Kohus märkis, et mure, kaotusvalu, tütrest loodetud heaolu vanaduses ega kohtu arvates ka kannatanute tervise teatav

⁴⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 19. oktoobri 2011. a. otsus 1-09-21700. 20. jaanuari 2012. a. määrusega jättis Riigikohus süüdistatava kassatsiooni menetluse võtmata.

⁴⁸ Harju Maakohtu 25. mai 2009. a. otsus kriminaalasjas nr 1-07-12096.

⁴⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 23. septembri 2009. a. otsus kriminaalasjas nr 1-07-12096.

⁵⁰ Harju Maakohtu 5. mai 2010. a. otsus kriminaalasjas nr 1-07-12096. Teistkordselt apellatsiooni ei esitatud ja otsus on jõustunud.

halvenemine juba põetavate haiguste tõttu ei ole käsitatavad erandlikena VÕS § 134 lg 3 mõttes, kuna need asjaolud kaasnevad sageli, kui lähedane sureb.⁵¹

Kriminaalasjas nr 1-10-15276 mõisteti kaks süüdistatavat KarS § 200 lg 2 p-de 7 ja 9 alusel süüdi röövimises. Süüdistatavad tungisid võõrasse elamusse, eesmärgiga varastada sealt raha ja kohates majaperemeest, löid viimasele kaasas olnud sõrgkangiga pähe, mille tagajärjel kannatanu suri. Ühele süüdistatavatest esitati algselt KarS § 114 järgi mõrvasüüdistus, kuid kuna kohtulik uurimisel ei olnud võimalik kõrvaldada kahtlusi kummagi süüdistatava suhtes ega kindlaks teha, kumb süüdistatavatest kannatanu tappis (mõlemad väitsid, et seda tegi teine süüdistatav), siis osutus tema süüdimõistmine KarS § 114 alusel võimatuks.

Tsiviilhagi esitas tapetu poeg ja nõudis muu hulgas 12 782 euro suurust mittevaralise kahju hüvitist. Üks süüdistatav tunnistas kohtus nii varalise kui mittevaralise kahju põhjustamist kannatanule, teine süüdistatav ei väljendanud oma arvamust tsiviilhagi kohta. Maakohus leidis, et vaatamata sellele, et kannatanu on tal esinevat mittevaralist kahju kirjeldanud napolisõnaliselt, tuleb nõue osaliselt rahuldada. Kuigi täiskasvanud lapse poolt oma vanema surma üleelamine on iseenesest tavapärane, **ei ole tavapärane, et vanem hukkub oma kodus kuriteo läbi**. Poeg oli küll keskealine ja elas iseseisvat elu, kuid ainsa lapsena jagas ta isaga ühist eluaset, oli temaga igapäevaelus seotud ja omas lähedase isikuna ruumilist lähedust hukkunuga. Maakohus pidas hüvitise maksmist õigustavaks asjaoluks poja hingelisi üleelamisi, mis tekkisid, kui ta leidis koju saabudes isa tapetuna oma kodu köögipõrandal. Poeg nägi seda vaatepilti vahetult ning see meenub talle veel nüüdki kodus olles. Samuti pidi poeg koristama vere ja muud kuriteojäljed. Kohus leidis, et **tunnet, mis kaasneb kodu rüvetamisega raske isikuvastase kuriteo läbi, on võimalik lugeda selliseks erandlikuks asjaoluks, mis annab aluse mittevaralise kahju väljamõistmiseks**. Mittevaralise kahju hüvitise mõistlikuks suuruseks pidas kohus 2000 eurot.⁵² Tartu Ringkonnakohus tühistas Viru Maakohtu otsuse muu hulgas ka tsiviilhagi osas ja saatis asja tagasi maakohtusse. Ringkonnakohus heitis maakohtule ette kohtuotsuse puudulikkuse põhjendamist,⁵³ märkides, et see on kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine KarS § 339 lg 1 p 7 mõttes.⁵⁴

Kriminaalasjas nr 1-11-1922 tunnistati süüdistatav süüdi KarS § 113 ja § 199 lg 1 järgi. Süüdistuse kohaselt läks süüdistatav kannatanu juurde koju ja tappis ta tahtlikult (löi kannatanut tõmbi esemega pähe, kägistas ja sulges patjadega hingamisavad), seejärel võttis kannatanu kaelast kaks kuldketti ja omastas need. Tapetu poeg nõudis muu hulgas mittevaralise kahju hüvitamist, pidades mõistlikuks summaks 50 000 eurot. Maakohus leidis, et erandlikeks asjaoludeks, mis õigustavad hüvitise maksmist, on antud juhul **kannatanu surma vägivaldne põhjustamine** – kannatanule tekitati raskeid ja nähtavaid peavigastusi, mille nägemine põhjustas pojale kahtlemata suurt hingelist valu ja kannatatusi ning seda ei saa võrrelda lähedase lahkumisest tingitud tavalise leinaga. Kohus märkis, et kuna mittevaralise kahju suuruse kindlaksmääramiseks puuduvad objektiivsed kriteeriumid, **tuleb hüvitise suuruse määramisel lähtuda nii kuriteo asjaoludest, kannatanule tekitatud kahjust kui ka ühiskonna heaolu üldisest tasemest**. Kohus arvestas ka asjaoluga, et kahju

⁵¹ Harju Maakohtu 10. mai 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-9028. Apellatsioonimenetluses tsiviilhagi ei käsitletud.

⁵² Viru Maakohtu 10. mai 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-15276.

⁵³ Näiteks märkis maakohus otsuses, et mõlemad süüdistatavad panid toime röövimise kaastäideviimise vormis ja käsitles põhjalikult seaduses sätestatud röövimise objektiivset ja subjektiivset koosseisu, kuid ei seostanud süüteo koosseisu elemente arutamisel olevas süüdistuses tõendatuks loetud asjaoludega.

⁵⁴ Tartu Ringkonnakohtu 23. novembri 2011. a. määrus kriminaalasjas nr 1-10-15276. Seisuga 10. märts 2012 on kriminaalasja menetlus KIS-i andmetel pooleli Viru Maakohtus.

tekitaja ei ole avaldanud vähimatki kahetsust. Hüvitise suuruse kohta märkis kohus, et mittevaralise kahju hüvitamine ei pea olema rikastumise allikas, kuid mittevaralise kahju hüvitamine ei pea olema süüdlase jaoks talutav ka märkimisväärse pingutuseta. Eeltoodu alusel leidis kohus, et mittevaralise kahju hüvitise mõistlik suurus on antud juhul 30 000 eurot.⁵⁵

Maakohtu seisukohaga nõustus ka Tallinna Ringkonnakohus. Ringkonnakohus selgitas otsuses muu hulgas ka „lähedase“ mõistet: *[...] vanemad ja lapsed on lähedased isikud ja mitte ainult üldjuhul ning asjaolu, et nad elavad erinevates riikides, ei mõjuta nende lähedust, nii nagu ei mõjuta seda ka nende vanus. Nimelt ei hõlma käesoleval juhul mõiste „lähedus“ mitte elukohtade vahelist vahemaad, vaid siiski sugulusastet, mis ema ja lapse vahel on vaieldamatult olemas ja seda kõige tihedam. Samuti selgitas ringkonnakohus erandlike asjaolude sisustamist: *[...] ei saa eitada üleelamisi olukorras, mil poeg tuleb korterisse, kus tapeti tema ema ja mis on täis kuriteo jälgi. Kohtukollegium on seisukohal, et üleelamiste tuvastamiseks ei ole oluline, et kannatanul oleks esinenud psüühikahäire ning et mittevaralise kahju hüvitamise kohustus tekib süüdlasel vaid juhtudel, kui hilisem psüühikahäire on tuvastatud. Mittevaralise kahju hüvitamise nõue kriminaalmenetluse raames võimaldab kannatanul ületada kuriteo negatiivseid tagajärgi. Samuti võimaldab see korvata ühiskonna õiglustunde riivet, mis kuriteoga kaasneb.*⁵⁶*

Riigikohus tühistas nii maakohtu kui ka ringkonnakohtu otsuse, mõistis süüdistatava õigeks ja jättis tsiviilhagi läbi vaatamata.⁵⁷

3.1.3. Tööohutuse nõuete rikkumine

Kriminaalasjas nr 1-10-8325 tunnistati süüdistatav lühimenetluses KarS § 197 lg 2 järgi süüdi töötervishoiu ja tööohutuse nõuete eiramise eest, millega ettevaatamatusel põhjustati inimese surm. Teo asjaolude kohaselt vastutas süüdistatav tööohutuse eest ettevõttes, kuid ei tutvustanud kannatanule eesiseva töö tegemiseks vajalikke ohutuid võtteid, ei taganud tööohutust kindlustavaid mehhanisme ega kaitsevahendeid, pädevat juhendamist, teadmisi ega vajalikku järelevalvet. Töötaja suri tsemenditolmu sissehingamisest põhjustatud mehhaanilise lämbumise tagajärjel. Hukkunu isa esitas mittevaralise kahju nõude summas 180 000 krooni, märkides, et see on valuraha. Ta leidis, et see summa aitaks leevendada poja surmaga seoses tekkinud stressi, kannatusi ja unetust. Kannatanu märkis, et ta võtab rahusteid ja vireleb nelja seinaga vahel, tal oleks aga vaja ringi sõita ja puhata ning veidi eemal olla. Tema enda sissetulekust selleks aga ei piisa, sest tema töötasu on ainult 4000 krooni, millest tuleb tasuda jooksvad kulud

Maakohus jättis mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamata. Kohus märkis, et hukkunu isana on kannatanu küll lähedaseks isikuks VÕS § 134 lg 3 mõttes, kuid antud juhul ei ole välja toodud erandlikke asjaolusid, mis õigustaksid mittevaralise kahju hüvitamist. Hukkunu isa väidete kohaselt nõudis ta hüvitist poja surma tõttu tekkinud stressi ja kannatuste leevendamiseks, kuid lähedase inimese kaotus abstraktselt ja ainuüksi lein ning kaotusvalu ei

⁵⁵ Harju Maakohtu 6. aprilli 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-11-1922.

⁵⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 30. augusti 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-11-1922.

⁵⁷ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 8. märtsi 2012. a. otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-15-12. Õigegsmõistmise põhjuseks oli asjaolu, et ainsaks lubatavaks tõendiks antud asjas osutus kaudne tõend, mis on isiku süüdimõistmiseks ebapiisav.

ole erandlikuks asjaoluks VÕS § 134 lg 3 tähenduses. Hukkunu oli täisealine isik ja elas iseseisvat elu. Kohtu põhjenduste kohaselt elas kannatanu küll läbi raske kaotuse, kuid erinevalt omandi kaotusest ei ole lähedase isiku kaotus rahaliselt korvata. Antud juhul ei esinenud kohtu arvates erandlikke asjaolusid, mis tingiksid inimkaotuse hindamist rahas.⁵⁸

3.2. Tsiviilasjad⁵⁹

3.2.1. Surma põhjustamine liiklusõnnetusega

Tsiviilasjas nr 2-08-90875 nõudis hageja mittevaralise kahju hüvitamist summas 500 000 krooni, kuna kostja põhjustatud liiklusõnnetuses hukkus tema alaealine tütar. Kostja sõitis autoga otsa rohelise tulega ülekäigurajal teed ületavale lapsele, mille tulemusena sai laps üliraskeid vigastusi ja suri hiljem haigla reanimatsiooniosakonnas.⁶⁰ Hageja põhjendas mittevaralise kahju nõuet oma hingeliste kannatuste ja valuga, mida ta tundis, kui tema vigastatud laps viibis lootusetus seisundis haiglas ja ka hiljem, kui ta lapse mattis ja teda leinas. Lapse kaotus tekitas hagejale raskeid ja püsivaid hingelisi kannatusi, mida ta ei suuda unustada ega ületada. Hageja oli seisukohal, et lapse surm on inimese elus erakordne üleelamine, mida ei tohiks olla, sest lapsed peavad elama vanematest kauem. Eriti raske on leida lohutust juhul, kui lapse surm saabub mitte haiguse või mõne muu vääramatu asjaolu tõttu, vaid põhjusel, et keegi rikub ühiskonnas kehtestatud reegleid. Samuti märkis hageja, et lapse kaotus on talle tekitanud pikaajalise heaolu languse, tema töövõime on olnud pärsitud ja meeleolu pidevalt halb. Hageja jäi avarii tõttu ilma heaolust, mida toob kaasa lapsevanemaks olemine ja mis kujutab endast rõõmu lapse elule kaasaelamisest ning võimalusest, et laps hoolitseb hilisemas elus tema eest. Hageja väitis, et isikliku tasakaalu saavutamiseks oli ta sunnitud hankima uue elamispinna, sest ei suutnud viibida korteris, kus ta oli elanud koos lapsega, sest kõik seal meenutas tütart ja tekitas valu.

Harju Maakohus jättis hagi rahuldamata, kuna leidis, et hageja esiletoodud asjaolud ei ole erandlikud, vaid kaasnevad tavapäraselt iga õnnetuse või surmaga. Oma seisukohta põhjendas kohus järgmiselt: *Hageja kohtuistungil kinnitas, et ta ise õnnetust pealt ei näinud, õnnetusest teatas talle tütre sõbranna. Erandliku asjaoluna ei tule käesolevas asjas kohtu hinnangul kõne alla vigastatud lapse kannatuste ja piinlemise nägemine, sest kogu haiglas viibimise aja hageja tütar oli koomaseisundis. Kooma on üldine või koldeline kesknärvisüsteemi kahjustus, millega kaasneb teadvuse ja reflekside kadu ning elutähtsate funktsioonide häire (<http://et.wikipedia.org/wiki/Kooma>). Seega haiglas viibimise ajal hageja laps ei saanud tunda valu ega piinelda või kannatada saadud vigastuste käes, mistõttu ei saanud hagejale tekkida ka mittevaralist kahju lapse piinade ja kannatuste nägemisest. Inimlikult on mõistetav, et ka koomas lamava vigastatud lapse nägemine on vanemale hingelist valu (ja seeläbi mittevaralist kahju) tekitav, kuid hageja esiletoodust ei nähtu, et sellest tekkis hagejale suuremaid üleelamisi kui tavapäraselt leinaga kaasneb.* Lisaks märkis kohus, et hageja asus

⁵⁸ Tartu Maakohtu 6. jaanuari 2011. a. otsus kriminaalasjas nr 1-10-8325. Asjas ei esitatud apellatsiooni, otsus on jõustunud.

⁵⁹ Tuleb silmas pidada, et tegemist on küll tsiviilasjana läbi vaadatud nõuetega, kuid mõnel juhul on kahju ka siin põhjustatud kuriteoga.

⁶⁰ Harju Maakohtu 25. septembri 2008. a. otsusega kriminaalasjas nr 1-08-4198 tunnistati kostja kokkuleppemenetluses süüdi KarS § 423 lg 1 järgi.

tööle uude töökohta ja omandas korteri koos elukaaslasega pere elamistingimuste parandamise eesmärgil ning see näitab, et hageja on suutnud tütre kaotusega siiski mingil määral leppida ja hingelisele valule vaatamata eluga edasi minna. Kohus lisas, et iseenesest on võimalik ka see, et isikul endal tekib lähedase surma tõttu tervisekahju, kuid sellist nõuet hageja ei esitanud.⁶¹

Tsiviilasjas nr 2-10-779 nõudis hageja talle kostja süül toimunud liiklusõnnetuse tagajärjel vanemate surma tõttu tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist. Kostja juhtis autot iseseisvat juhtimisõigust omamata, kaldus vastassuunavööndisse ja põrkas seal kokku vastusõitva autoga, milles viibisid hageja ema ja isa, kes said õnnetuses surma. Lisaks hukkus õnnetuses veel üks inimene (hageja vanemate autole tagant otsa sõitnud auto juht).⁶² Hageja leidis, et tema mittevaraline kahju seisneb lähedaste inimeste – ema ja isa – kaotuses äärmiselt brutaalsel moel. Surm põhjustati viisil, mis moonutas ebainimlikult hukkunute välimust ja selle vaatepildi nägemine ning mällu sööbimine põhjustas hagejale nii kaotusvalu kui ka kestvaid hingelisi piinasid, millega kaasnesid unehäired ja depressioon. Hageja märkis, et lapse ja lapsevanemate vaheline emotsionaalne side on eriline ja seetõttu on lapsele mõlema vanema kaotus sel viisil eriliselt hingevalu ja piina valmistav. Kokkuvõttes leidis hageja, et mõlema vanema enneaegse surma põhjustamist kuriteoga, vanemate ebainimlikku moonutamist brutaalsel viisil ning hageja poolt sellise vaatepildi korduvat nägemist ja selle mällu sööbimist saab kogumis pidada erandlikeks asjaoludeks VÕS § 134 lg 3 mõttes. Hageja oli seisukohal, et senine kohtupraktika on korduvalt isiku tervise kahjustamisele või surma põhjustamisele vastavaks hüvitiseks lugenud 1 000 000 krooni, kuid jättis õiglase hüvitise kohtu määrata.

Maakohus asus seisukohale, et hüvitise väljamõistmiseks puudub alus. Kohus hindas hageja nõuet nii VÕS § 130 lg 2 kui ka § 134 lg 3 järgi ja leidis, et isegi raske psüühiline seisund ei ole tervisekahjustus VÕS § 130 lg 2 tähenduses, mistõttu puudub alus rahuldada hagi VÕS § 130 lg 2 alusel. Kohus tugines muu hulgas hageja esitatud spetsialisti (psühhiaatri) arvamusele ning kohtu määratud ekspertide arvamusele ja leidis, et usaldusväärsem on ekspertide seisukoht, mille kohaselt hagejal esineb küll mõõdukas ärev-depressiivne seisund, mis sisaldab meeleolu languse kõrval ka leppimatust ja viha kujunenud olukorra suhtes, kuid mis kujutab endast asjaolusid arvestades siiski tavapärast psüühilist seisundit, mis ei nõua meditsiinilist sekkumist ega ka regulaarset psühhiaatrilist ega psühholoogilist nõustamist. Ekspertide arvamuse kohaselt tunnetab hageja vanemaid elavatena, mis on enamasti seotud loomuliku igatsusega ja mitte häiritusega. Ekspertidid ei eitanud, et kriminaalmenetluse materjalidega kokkupuutumisel suurenes hageja hingeline ja vaimne kannatus, kuid leidsid, et see on olnud ajutine.⁶³ Ringkonnakohus nõustus maakohtuga ja märkis täiendavalt, et hageja vanemate hukkimine kostja kuritegeliku käitumise tagajärjel ei ole piisav alus mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamiseks, sest kuriteo toimepanemise eest on kostjat kriminaalkorras juba karistatud.⁶⁴

⁶¹ Harju Maakohtu 4. detsembri 2009. a. otsus tsiviilasjas nr 2-08-90875. Apellatsioonkaebust ei esitatud, kohtuotsus on jõustunud.

⁶² Pärnu Maakohtu 31. juuli 2008. a. otsusega kriminaalasjas nr 1-08-6547 tunnistati süüdistatav lühimenetluses süüdi KarS § 423 lg 2 järgi.

⁶³ Pärnu Maakohtu 10. novembri 2010.a. otsus tsiviilasjas nr 2-10-779.

⁶⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 22. märtsi 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 2-10-779. Hageja kassatsioonkaebuse jättis Riigikohus menetlusse võtmata.

3.2.2. Surma põhjustamine tööohutuse nõuete rikkumisega

Tsiviilasjas nr 2-2/1452/05 esitasid hagejad S.L. ja N.L. hagi, milles nõudsid tööandjast osaühingult neile toitja surmaga põhjustatud kahju hüvitamist. Muu hulgas nõudsid hagejad mittevahalise kahju hüvitamist summas 300 000 krooni. S.L.-i abikaasa ja N.L.-i isa töötas osaühingus betoneerijana ja hukkus 27. oktoobril 2002. a. tööõnnetuses, kui purunes liftišahti betoneerimiseks ehitatud teiseldatav tööplatvorm.⁶⁵ Tallinna Linnakohus jättis mittevahalise kahju hüvitamise nõude rahuldamata ja märkis, et abikaasa surmaga põhjustatud hingeline valu ei ole moraalne kahju põhiseaduse § 25 mõttes.⁶⁶ Esimese astme kohtu otsusega nõustus ka Tallinna Ringkonnakohus, viidates VÕS § 134 lg-s 3 sätestatud erandlike asjaolude puudumisele.⁶⁷

Tsiviilasjas nr 2-07-23928 esitasid abikaasa ja poeg hagi AS-i J ja OÜ S vastu ning nõudsid kummaltki ühingult mittevahalise kahju hüvitist summas 1 750 000 krooni, kuna tööõnnetuses hukkus A.S., ühe hageja abikaasa ja teise isa. A.S.-i surm põhjustati tööohutuse nõuete rikkumisega OÜ S objektile tehtud montaažitööde käigus. Hagejad leidsid, et neile lähedase surmaga tekitatud kahju eest vastutavad mõlemad kostjad (vastavalt ehituse peatöövõtja ja alltöövõtja).⁶⁸ Mittevahalise kahju kohta seletas hukkunu abikaasa, et mehe surm põhjustas talle suurt füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi ja selle tulemusena on tema tervis järsult halvenenud, tal esinevad sagedased peavalud, kuulmise nõrgenemine, keskendumisvõime kaotus ja valud südames. Alates 2006. aastast on ta saanud ka psühhiaatrilist ravi, praeguseks on ta kaotanud 60% oma töövõimest. Hukkunu poeg oli isa surma ajal 17-aastane, õppis gümnaasiumi lõpuklassis ja jäi ilma toitjata. Tema hingeline valu oli poole aasta jooksul nii tugev, et ta käis ringi nagu udus ega suutnud aru saada kaotuse tegelikust suuruselt, tal kadus elurõõm ja elu mõte. Samuti ei saanud ta sisse soovitud kõrgkooli.

Viru Maakohus jättis hagi AS-i J vastu rahuldamata seoses aegumisega ja ka seetõttu, et hukkunu ei olnud AS-i J töötaja. OÜ S suhtes asus maakohus seisukohale, et kuna hukkunu käitus ehitusobjektile ka ise raskelt hooletult (töötas tõstekraana all) ja rikkus jämedalt tööohutuse nõudeid, siis tuleb moraalse kahju hüvitist kuni 100% vähendada. Maakohus märkis mittevahalise kahju kohta otsuses veel ka seda, et hagejate esitatud mittevahalise kahju kirjeldus vastab harilikule stressiseisundile, mis tekib igal lähedase kaotanud inimesel olenemata surma põhjusest. Asjaoludest nähtus, et hukkunu abikaasa suutis eluga edasi minna ja leida tööd. Mis puudutab poja väidet, et ta ei saanud sisse soovitud kõrgkooli, siis leidis kohus, et ei ole tõendatud põhjuslik seos isa hukkamise ja kooli mittesissesaamise vahel, kuna sisseastumise edukus sõltub erinevate asjaolude kogumist (riigiexsamite tulemused, lõputunnistuse hinded, konkreetse eriala konkurss jmt) ja poeg oleks tõenäoliselt meelepärastest kõrgkoolist välja jäänud ka siis, kui isa ei oleks tööõnnetuse tagajärjel surma saanud.⁶⁹

Tartu Ringkonnakohus nõustus maakohtu otsuse lõppjäreldestega, kuid muutis otsuse põhjendusi. Ringkonnakohus märkis, et kuna hagejad kaotasid abikaasa ja isa, siis on

⁶⁵ Tööõnnetuse asjaolude väljaselgitamiseks alustati ka kriminaalmenetlust, kuid see lõpetati.

⁶⁶ Tallinna Linnakohtu 27. juuni 2005. a otsus nr 2-2/1452/05.

⁶⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 1. veebruari 2006. a. otsus tsiviilasjas nr 2-2/1452/05.

⁶⁸ Viru Maakohus tunnistas 28. aprilli 2006. a. otsusega kriminaalasjas nr 1-05-244 KrK § 206 lg 2 järgi süüdi OÜ S töödejuhataja, kes vastutas töötervishoiu ja tööohutuse nõuete täitmise eest OÜ-s S.

⁶⁹ Viru Maakohtu 19. juuni 2009. a. otsus tsiviilasjas nr 2-07-23928.

vaieldamatult tegemist hukku lähedastega, kellel on VÕS § 134 lg 3 alusel nõude esitamise õigus, kuid rõhutas, et tuvastada tuleb ka erandlike asjaolude esinemine. Ringkonnakohus nentis, et erandlike asjaolude määratlemine on lähedase isiku kaotuse korral väga raske, kuna üldiseid kriteeriume on keeruline seada. Lähedase kaotanud isiku enda hinnang olukorrale on alati subjektiivne. Vaieldamatult kaasnevad lähedase surmaga valu ja kannatused, hüvitise väljamõistmise eelduseks saavad aga olla vaid erandlikud asjaolud. **Erandlikena tuleb käsitada selliseid asjaolusid, mis eristavad konkreetset juhtumit ülejäänud võimalikest juhtudest, mil lähedane sureb.** Kokkuvõttes leidis ringkonnakohus, et antud juhul ei ole tõendatud selliste asjaolude esinemine, mis eristaksid hagejate üleelamisi olukorrast, kus nende abikaasa ja isa oleks surnud mitte tööõnnetuse tagajärjel, vaid muul põhjusel.⁷⁰

3.2.3. Surma põhjustamine ebakvaliteetse tervishoiuteenusega

Tsiviilasjas nr 2-04-1856 esitas N.Z. hagi Sihtasutuse Narva Haigla vastu seoses asjaoluga, et ämmaemand manustas tema tütrele 2003. aasta oktoobris pärast sünnitust suukaudse glükoosi asemel veenisise süstina kaaliumkloriidi lahust, mille tagajärjel tütar suri.⁷¹ Hagi esitas N.Z. enda ja oma surnud tütre alaealiste laste⁷² nimel ja nõudis mittevaralise kahju hüvitist summas 1 000 000 krooni, märkides et selline hüvitis *on määratud esile kutsuma neid positiivseid emotsioone, mis võiksid maksimaalselt leevendada negatiivseid muutusi hagejate psüühilises keskkonnas, mille põhjustasid nende poolt läbielatud hingepiinad, ning tagab täiel määral nende tekitatud mittevaralise kahju hüvitamise.* Samuti leidis N.Z., et mittevaralise kahju hüvitis peab aitama kõrvaldada ebamugavust, mis tekitati talle seetõttu, et ta pidi otsima juriidilist abi ja pöörduma kohtusse, sest kostja keeldus nõude vabatahtlikust rahuldamisest.

Viru Maakohus jättis hagi rahuldamata ja selgitas muu hulgas VÕS § 134 lg 3 sisu: *Seadusandja on [---] lähtunud muu hulgas põhimõttest, et inimelu väärtust ei ole võimalik rahas mõõta ja et inimest ei ole eetiline rahaga "asendada". Vastupidine regulatsioon tähendaks seda, et inimesele ja tema elule riputataks külge hinnasilt, mis näitab selle inimese ja tema elu väärtust riigi või lähedaste jaoks.* Kohus pidas tavapäraseks, et hukkunuga analoogilises vanuses inimese surma tõttu võivad oma vanema kaotada väikesed lapsed ja märkis, et hoolimata situatsiooni traagilisusest konkreetsete laste jaoks, ei ole nendes sageli esinevates tagajärgedes midagi erandlikku. Tavapäraselt ei sure noored inimesed loomulikult teel, vaid õnnetustes või vägivalda tõttu ja sellega kaasnevad lähedastele paratamatult füüsilised ja hingelised kannatused. Kuid ainult see ei anna surmasaanu lähedastele õigust nõuda mittevaralise kahju hüvitamist. Maakohus oli arvamusel, et erandlik asjaolu on selline asjaolu, mis *esineb just seoses surmasaanu lähedastega. Selleks, et õigustatud oleks mittevaralise kahju hüvitamine, peab isiku surm olema tema lähedase jaoks, arvestades konkreetseid objektiivseid asjaolusid, ka kõrvalistele isikutele äratuntavalt eriliselt ränk läbielamus. Näiteks võib erandlikuks asjaoluks olla see, kui isik tapetakse jõhkralt lähedase nähes ja juuresolekul, kui lähedasele jäetakse mulje, et ta oli kaasatud isiku surma põhjustamisse jne.* Kohus leidis, et käesoleval juhul niisuguseid erandlikke asjaolusid ei

⁷⁰ Tartu Ringkonnakohtu 19. aprilli 2010. a. otsus tsiviilasjas nr 2-07-23928. Asjas esitati ka kassatsioonkaebus, kuid Riigikohus ei võtnud seda menetlusse.

⁷¹ Ämmaemand tunnistati Narva Linnakohtu 30. jaanuari 2004. a. otsusega kriminaalasjas nr 1-38/04 süüdi surma ettevaatamatus põhjustamises.

⁷² Üks lastest oli kaasuses nimetatud sünnitusel 2003. aastal sündinud poeg ja teine 2000. aastal sündinud tütar.

esinenud ja seega ei ole hüvitise väljamõistmine põhjendatud.⁷³ Hageja esitas ka apellatsioonkaebuse, kuid ringkonnakohtus lõpetati asi kompromissiga.⁷⁴

Tsiviilasjas nr 2-06-17756 nõudis hageja Lääne-Tallinna Keskhaiglalt muu hulgas 15 977,91 euro (250 000 krooni) suurust mittevaralise kahju hüvitist seoses ema surmaga. Kaasuse asjaolude kohaselt hospitaliseeris kiirabi hageja 82-aastase ema 13. juulil 2003. a. kõhuvaluga Lääne-Tallinna Keskhaigla kirurgiaosakonda, kus talle tehti uuringud. Järgmisel päeval viidi patsient üle Põhja-Eesti Regionaalhaigla Mustamäe korpuse üldkirurgia keskusesse, kus ta 17. juulil 2003. a. suri. Lahangul tuvastati surma põhjustena äge üldine kõhukelmepõletik, ülemise soolekinnisti tromboos peensoole nekroosiga ja aordi ning südame pärgarterite ateroskleroos. Hageja leidis, et kostja rikkus tervishoiuteenuse osutamise lepingut: ei tuvastanud õiget diagnoosi ega määranud õigeaegselt õiget ravi. Kohus jättis hagi tervikuna rahuldamata põhjusel, et raviviga ei olnud võimalik tuvastada. Mittevaralise kahju hüvitamise kohta märkis kohus, et *lähedase isiku mittevaralise kahju nõude tekkimiseks ei piisa lihtsalt surma põhjustamisest faktist, vaid täiendavalt peab esinema nt afekti, post-traumaatilise stresshäire vms raske psüühilise seisundi tekkimine lähedasel isikul (sellisel juhul saab mittevaralise kahju tekkimist eeldada).*⁷⁵ Tallinna Ringkonnakohtus nõustus Harju Maakohtu otsusega.⁷⁶

Tsiviilasjas nr 2-09-1724 nõudis hageja muu hulgas mittevaralise kahju hüvitamist summas 5 miljonit krooni solidaarselt AS-lt Tallinna Kiirabi ja AS-lt Lääne-Tallinna Keskhaigla. Nimelt suri hageja 20-aastane tütar ägeda septilise endokardiidi tõttu, kuna tema ravile ei pööratud väidetavalt piisavalt tähelepanu, sest ta oli narkomaan. Samuti heitis hageja kostjatele ette tütrele ebaõige diagnoosi (AIDS) panemist.

Hageja väidete kohaselt tekitasid arstid hageja tütrele valu ja hagejale ning teistele pereliikmetele moraalseid kannatusi ja kehalisi vaevusi (südame-veresoonkonna ja närvisüsteemi häired, allergia). Tütre kaotus tõi hagejale kaasa unetuse, peavalud, üldise väsimuse, keskendumisraskused, söögiisuhäired, depressioonihood ja enesetapumõtted. Hagejal ägenes krooniline maksahaigus, sages vererõhu tõus, tekkisid arütmia ja valud südamepiirkonnas ning nahalööve. Eriti raskelt mõjus hageja perele vale AIDS-i diagnoos – kõik olid šokis, mitmed tuttavad, sõbrad ja töökaaslased pöörasid hagejale selja, pere sattus täielikku isolatsiooni.

Harju Maakohtus jättis hagi rahuldamata aegumise tõttu (sündmus leidis aset 2003. aasta aprillis, hagi esitati aga alles 2009. aasta jaanuaris), seega ei sisalda otsus kohtu seisukohta hagi rahuldamise võimaluste kohta juhul, kui see oleks esitatud õigeaegselt.⁷⁷

⁷³ Viru Maakohtu 13. aprilli 2007. a. otsus tsiviilasjas nr 2-04-1856.

⁷⁴ Viru Ringkonnakohtu 17. oktoobri 2007. a. määrus tsiviilasjas nr 2-04-1856. Kompromissi tingimuste kohaselt loobusid hagejad mittevaralise kahju nõudest ja kostja hüvitas hagejatele varalise kahju.

⁷⁵ Harju Maakohtu 10. mai 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 2-06-17756.

⁷⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 14. veebruari 2012. a. otsus tsiviilasjas nr 2-06-17756. Seisuga 10. märts 2012 nähtub KIS-ist, et hageja on esitanud menetlusabi taotluse ja soovib esitada kassatsioonkaebust.

⁷⁷ Harju Maakohtu 18. augusti 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 2-09-1724. Seisuga 10. märts 2012 on menetlus pooleli apellatsioonistmes.

3.2.4. Muud juhtumid

Tsiviilasjas nr 2-10-55812 nõudsid hagejad OÜ-lt P lisaks varalisele kahjule ka mittevaralise kahju hüvitamist seoses vanemate hukkamisega OÜ P korraldatud süstamaratonil. Hagejad leidsid, et kostja süü seisnes selles, et vaatamata tormihoiatusetele ei lükatud spordiüritust edasi ega võetud tarvitusele kõiki vajalikke turvaabinõusid õnnetusjuhtumite vältimiseks. Osavõtjaid ei varustatud turvavarustusega ega nõutud neilt ka märgatavate (eredat värvi) päästevestide kasutamist, samuti ei teavitatud planeeritavast üritusest kohalikku omavalitsust, päästeteenistust ega teisi turvalisust tagavaid üksuseid. Hagejate vanemate süst läks ümber, nad sattusid tormisel merel vette ja uppusid, sest päästetöid ei suudetud organiseerida õigeaegselt.⁷⁸ Hagejad nõudsid kostjalt neile hingelise valu ja kannatuste põhjustamise eest mittevaralise kahju hüvitist summas 500 000 krooni. Kostja leidis, et hagejate vanemate hukkamine oli õnnetusjuhtum, mille eest ta ei vastuta.

Maakohus mõistis kostjalt välja küll varalise kahju, kuid mittevaralise kahju osas jättis hagi rahuldamata. Kohus leidis, et hagejate vanemate hukkamise põhjustas tõepoolest see, et süstavõistlusest osavõtjate ohutuseks tarvitusele võetud turvaabinõud ei olnud piisavad kannatanute võimalikult kiireks leidmiseks ja päästmiseks. Mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamata jätmist motiveeris kohus napilt ja põhjendas seda Riigikohtu seisukohale viidates asjaoluga, et hagejatel puudus antud juhul vahetu ruumiline lähedus oma vanematega hukkamise ajal.⁷⁹

Tsiviilasjas nr 2-06-33683 esitas hageja hagi aiandusühistu vastu ja palus mõista kostjalt välja 30 000-kroonine hüvitis talle tütre surmaga tekitatud mittevaralise kahju eest. Hageja tõi hagi alusena välja asjaolu, et kostja lõpetas süüliselt ja õigusvastaselt tema suvila varustamise elektriga, mistõttu tema I grupi invaliidist tütar ei saanud enam suvilas viibida. Tütre tervis halvenes hageja arvates just seetõttu ning 2002. aasta juunis tütar suri. Kohus jättis hagi rahuldamata, märkides, et enne VÕS-i jõustumist puudus üldse alus sellise hüvitise väljamõistmiseks ja ka võlaõigusseaduse järgi on see võimalus piiratud erandlike asjaolude esinemisega. Lisaks põhjendas kohus hagi rahuldamata jätmist ka sellega, et puudub põhjuslik seos kostja tegevuse ja tütre surma vahel.⁸⁰

3.3. Haldusasjad

Haldusasjas nr 3-05-893 taotles kaebaja avalik-õigusliku suhte olemasolu tuvastamist ja avalik-õiguslikus suhtes tekitatud kahju hüvitamist. Juhtumi asjaolude kohaselt suunati kaebaja poeg V.M. skisofreenia ägenemise tõttu psühhiaatrilise abi seaduse § 11 alusel tahtest olenematule psühhiaatrilisele ravile Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatrikliinikusse. Haiglasse toimetasid V.M.-i politsei ja kiirabi; sellele eelnes telefoni teel väljakutse V.M.-i isalt. Kiirabikaardi andmete kohaselt lõhkus V.M. kodus mööblit ning tuli kallale isale ja kiirabitöötajale. Järgmisel päeval tegid psühhiaatrid V.M.-i 14 päevaks ravile võtmise otsuse.

⁷⁸ Prokuratuur ei alustanud kõnealuse õnnetusjuhtumi suhtes kriminaalmenetlust kuriteotunnuste puudumise tõttu.

⁷⁹ Harju Maakohtu 10. oktoobri 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 2-10-55812. Seisuga 10. märts 2012 on kohtuasja menetlus pooleli apellatsioonistmes.

⁸⁰ Harju Maakohtu 20. oktoobri 2008.a. otsus tsiviilasjas nr 2-06-33683. Otsuse peale apellatsioonkaebust ei esitatud.

Kümme päeva hiljem suri V.M. ägeda südamepuudulikkuse tõttu. Enne surma muutus V.M. agressiivseks, mistõttu talle süstiti ravimeid ja tema ohjeldamiseks kutsuti appi turvatöötajad. Kaebaja (V.M.-i ema) palus tuvastada, et tahtest olenematu vältimatu psühhiaatrilise abi osutamise näol oli antud juhul tegemist avalik-õigusliku suhtega ja mõista seoses sellega Eesti Vabariigilt tema kasuks välja talle poja surmaga tekitatud mittevaralise (moraalse) kahju hüvitis summas 390 000 krooni.

Halduskohus oli seisukohal, et tahtest olenematule vältimatule psühhiaatrilisele ravile suunamine (võtmine) sellekohase otsuse alusel on tõesti avalik-õiguslik toiming ning see haldusõiguslik suhe, kuna tegemist on riigi haldussunniga, mis toimub isiku tahtest sõltumata. Kuid kohus leidis, et käesoleval juhul tuleb eristada tahtest olenematule vältimatule ravile suunamist (võtmist) ja sellele järgnevat raviteenuse osutamist – esimene neist on avalik-õiguslik toiming (haldusakt), teine aga tsiviilõiguslik suhe. Kuna V.M. suri haiglas ravil olles, siis jättis halduskohus kaebuse rahuldamata.⁸¹

Tallinna Ringkonnakohus tühistas halduskohtu otsuse ja saatis asja tagasi esimesse astmesse, olles seisukohal, et halduskohus eksis, kui kvalifitseeris V.M-le raviteenuse osutamise eraõiguslikuks suhteks. Mittevaralise kahju hüvitamise võimalikkuse kohta märkis ringkonnakohus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi seisukohale viidates, et VÕS § 134 lg 3 mõttes ei saa erandlikuks asjaoluks olla surma põhjustamine kui selline, vaid sellega peab kaasnema ka täiendavaid asjaolusid, mis õigustavad rahalise hüvitise väljamõistmist. Ringkonnakohus märkis, et erandlikuks asjaoluks ei ole lähedase inimese kaotus abstraktselt ega ainuüksi lein ja kaotusvalu kui selline, sest see kaasneb väiksemas või suuremas ulatuses paratamatult iga lähedase isiku surmaga.⁸²

Riigikohus omakorda tühistas ringkonnakohtu otsuse ja jättis jõusse Tallinna Halduskohtu otsuse. Riigikohtu halduskolleegium asus seisukohale, et ka tahtest olenematu ravi korral osutatakse raviteenust ikkagi eraõiguslikus vormis. Vältimatu psühhiaatrilise abi osutamine PsAS § 11 lg 4 alusel erineb küll võlaõigusseaduses sätestatud tervishoiuteenuse osutamise üldregulatsioonist, kuid õigussuhte liigi määratlemisel ei saa esmatähtsaks pidada suhte välist vormi. Kolleegium pidas oluliseks asjaolu, et patsiendile osutatakse tervishoiuteenust teenuse osutaja kutsetegevuse raames. V.M. suri tervishoiuteenuse osutamise käigus ning ravi vahetul osutamisel tegutses arst kutseala esindajana, mitte aga avaliku võimu ülesandeid täites, mistõttu puuduvad sellised kaalukad asjaolud, mis välistaksid vaidlusaluse suhte käsitamise võlaõigusliku suhtena.⁸³

⁸¹ Tallinna Halduskohtu 20. detsembri 2007. a. otsus haldusasjas nr 3-05-893.

⁸² Tallinna Ringkonnakohtu 11. novembri 2008. a. otsus haldusasjas nr 3-05-893.

⁸³ Riigikohtu halduskolleegiumi 17. aprilli 2009. a. otsus haldusasjas nr 3-3-1-16-09.

4. Kokkuvõte

4.1. Üldised tähelepanekud

Võlaõigusseaduses on lähedase isiku surma põhjustamisega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamise regulatsioon võrreldes BGB-ga paindlikum, sest see põhineb Šveitsi eeskujul ja võimaldab lähedase surma korral mõista kahjuhüvitis välja mistahes erandlike asjaolude esinemisel. Sellele vaatamata sisustab kohtupraktika erandlikke asjaolusid eelkõige nõudeõigusliku isiku psüühikahäirete või üleelamiste kaudu. Seejuures ei analüüsi kohtud enamasti seda, kas VÕS § 134 lg-s 3 sätestatud nõude asemel võiks olla tegemist hageja enda tervisekahjustusest tuleneva nõudega VÕS § 134 lg 2 (enne 31. detsembrit 2010 kehtinud VÕS § 130 lg 2) alusel. Kuna õiguse kohaldamine on kohtu ülesanne, siis peab kohus kontrollima õigusnorme, mis hageja esile toodud faktidest (hagi alusest) tulenevalt võiksid kohaldamisele kuuluda (TsMS § 436 lg 7 ja § 438 lg 1 esimene lause).⁸⁴

Analüüsitud lahenditest nähtuvalt puudub selgus, milline psüühiline üleelamine on erandlik asjaolu VÕS § 134 lg 3 tähenduses ja millisel juhul võiks see olla käsitatav tervisekahjustusena VÕS § 134 lg 2 mõttes. Lahtine on näiteks küsimus, kas isikul lähedase surma järgselt diagnoositud depressioon on pigem VÕS § 134 lg-s 3 ette nähtud erandlik asjaolu või pigem tervisekahjustus VÕS § 134 lg 2 mõttes.

Analüüsi objektiks oli 28 kohtuasja, neist 9 tsiviilasja, 18 kriminaalasja ja üks haldusasi. Analüüsitud lahendeid oli kokku 54. Sagedasemateks surma põhjustamise juhtumiteks olid liiklusõnnetus, isikuvastane kuritegu ja tööohutuse nõuete eiramine.

Hüvitist ei mõistnud kohus välja üheski tsiviilasjas – kuuel juhul oli vastutuse koosseis küll täidetud, kuid puudusid mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmist õigustavad erandlikud asjaolud, kolmel juhul ei olnud täidetud vastutuse koosseis (puudus kas kostja õigusvastane tegu või põhjuslik seos õigusvastase teo ja kannatanu surma vahel). Kriminaalasjade kohtupraktikas tuli ette nii hüvitise väljamõistmist kui ka väljamõistmata jätmist. Haldusasjas, milles kaebaja nõudis talle väidetavalt avalik-õiguslikus suhtes tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist, leidsid kohtud, et psühhiaatriaiglasse tahtest olenematule ravile paigutatud isikule tervishoiuteenuse osutamine on eraõiguslik tegevus ja sellega seotud vaidluste lahendamine ei allu halduskohtule.

4.2. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel liiklusõnnetusega

Analüüsitud juhtumitest üheksal juhul põhjustati kannatanu surm liiklusõnnetusega. Kõigil juhtudel tunnistati liiklusõnnetuse põhjustaja ka süüdi, neist kolmel juhul KarS § 422 järgi liiklusnõuete rikkumise eest ja kuuel juhul KarS § 423 järgi liiklusnõuete rikkumise eest ettevaatamatusest. Seitsmel juhul üheksast vaadati kannatanu tsiviilhagi läbi samaaegselt kriminaalasjaga, kahel juhul lahendas mittevaralise kahju hüvitamise nõude tsiviilasju arutav kohus.

⁸⁴ Vt nt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 5. jaanuari 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-116-10, p 39 ja 20. juuni 2011. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-57-11, p 40.

Kohus jättis mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamata mõlemas seda liiki tsiviilasjas ja ühes kriminaalasjas (viimatinimetatud juhul tunnistati süüdistatav süüdi KarS § 423 lg 1 järgi, õnnetuses hukkus 19-aastane isik ja kahju hüvitamist nõudsid hukkunu vanemad). Tsiviilasjades oli ühel juhul tegemist alaealise lapse kaotanud ema nõudega ja teisel juhul mõlemad vanemad kaotanud täisealise poja nõudega. Mõlemas tsiviilasjas asus kohus seisukohale, et puuduvad hüvitise maksmist õigustavad erandlikud asjaolud, sest hagejate seisund vastab tavapärasele leinale.

Kahes kriminaalasjas jättis kohus tsiviilhagi läbi vaatamata – ühel juhul oli selle põhjuseks varasem praktika, mille kohaselt lahendatigi tsiviilõiguslikud küsimused eraldi tsiviilkohtumenetluse korras, teisel juhul aga asjaolu, et kahju tekitati Läti Vabariigis ja tsiviilasi võis kohtu seisukoha järgi alluda teise riigi kohtule.

Neljas kriminaalasjas mõistis kohus mittevaralise kahju hüvitise välja. Neist ühel juhul mõisteti hüvitis välja samas autos viibinud ja õnnetuses samuti vigastada saanud abikaasale, ühel juhul oli tegemist kokkuleppemenetluses lahendatud kriminaalasjaga, kus tsiviilhagi rahuldamine põhines hagi õigeksvõtul. Ülejäänud kahes asjas põhjendati hüvitise väljamõistmist lihtsalt kannatanu raskete üleelamistega, kusjuures ühe kaasuse puhul leidis kohus, et asjaolu, et hukkunu lapsed elasid iseseisvat elu, on ühe põhjusena aluseks küll hüvitise vähendamisel, kuid mitte väljamõistmata jätmisel.

4.3. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel isikuvastase kuriteoga

Käesolevasse kategooriasse kuuluvad kaasused, kus süüdistatav tunnistati süüdi surma ettevaatamatus põhjustamises, tapmises või mõrvas. Kokku oli selliseid juhtumeid kaheksa. Ühel juhul tunnistati süüdistatav süüdi surma ettevaatamatus põhjustamises seoses tema kutsetegevuse – tervishoiuteenuse osutamisega. Hukkunud patsiendi lähedaste mittevaralise kahju hüvitamise nõude vaatas kohus läbi tsiviilkohtumenetluse korras ja jättis selle erandlike asjaolude puudumise tõttu rahuldamata.

Seitsmel juhul põhjustas kannatanu surma süüdistatava vägivallategu kannatanu suhtes ja tsiviilhagi menetleti koos kriminaalasjaga. Neist ühel juhul esitati süüdistatavale süüdistus tapmise eest, kuid tegu kvalifitseeriti hiljem ümber röövimiseks.⁸⁵ Ühes kriminaalasjas mõisteti süüdistatav õigeks, mistõttu tsiviilhagi jäeti läbi vaatamata. Ülejäänud viiest juhtumist ühel juhul jättis kohus hüvitise välja mõistmata erandlike asjaolude puudumise tõttu, sest leidis, et tapetu vanemad olid eakad inimesed ja ei olnud tõendatud, et nende tervisehäired tekkisid just süüdistatava teo tõttu. Kolmel juhul mõistis kohus mittevaralise kahju hüvitise välja ja ühel juhul rahuldab kohus küll surma pealt näinud tapetu abikaasa nõude, kuid jättis rahuldamata eemal viibinud vanemate nõude. Erandlike asjaoludena nimetasid kohtud lähedase isiku surma vägivaldset põhjustamist ja lähedasele sellest tekkinud kannatusi ning psüühikahäireid. Mitmes lahendis leidis kohus, et kui isiku surm põhjustatakse vägivallateoga, siis tuleb lähedastel sellest tekkinud raskeid üleelamisi eeldada.

⁸⁵ Viidatud kriminaalasjas tühistas ringkonnakohus maakohtu otsuse ja asi uuel arutamisel maakohtus. Kaasuse kohta vt lähemalt lk 14-15.

4.4. Hüvitise väljamõistmise praktika surma põhjustamisel tööohutuse nõuete eiramisega

Kolmes kohtuasjas oli kannatanu hukkamise põhjuseks tööõnnetus – neist ühel juhul vaadati mittevaralise kahju nõue läbi kriminaalmenetluses ja kahel juhul tsiviilkohtumenetluses. Kõigil kolmel juhul jäi hüvitis hukkunu lähedaste kasuks erandlike asjaolude puudumise tõttu välja mõistmata.

4.5. Lähedase isiku mõiste kohtupraktikas

Riigikohus on suhete läheduse hindamisel pidanud olulisteks kriteeriumideks elukorraldust, sugulust ja perekondlikke sidemeid.

Analüüsitud lahenditest nähtuvalt peab kohtupraktika lähedaseks abikaasat, elukaaslast, lapsi, õdesid-vendi ja vanemaid. Kui laps on täisealine, on tema ja vanemate lähedust õigustavaks täiendavaks argumendiks toodud koos elamist, tihedat suhtlemist, üksteisele toeks olemist. Üldiselt aga loetakse vanemad ja lapsed juba eelduslikult lähedasteks isikuteks. Ilmselt võib see eeldus olla ka ümber lükatav, näiteks olukorras, kus vanema õigused on ära võetud, või kui suhete iseloom eelduse muul põhjusel ümber lükkab. Ka näiteks juhul, kui tapetu täisealine laps elas teises riigis, luges kohus poja lähedaseks isikuks VÕS § 134 lg 3 mõttes. Seevastu näiteks poolvenda ei pidanud kohus nõudeõiguslikuks isikuks, kuna ei tuvastanud lähedust ega erilisi usalduslikke suhteid tema ja hukkunud poolõe vahel.

4.6. Erandlike asjaolude sisustamine kohtupraktikas

Riigikohtu tsiviilkolleegiumi seisukoha kohaselt saab erandlikeks asjaoludeks pidada **näiteks** ruumilist lähedust hukkunuga kahju tekitamise ajal, õnnetuse või selle tagajärgede vahetut pealtnägemist, hukkunud või raskelt vigastatud lähedase inimese vigastuste või kannatuste nägemisest saadud üleelamisi, samuti kahju tekitamise asjaolusid (nt kahju tekitamise tahtlust kahju tekitajal koostoimes lähedaste hilisemate üleelamistega). Riigikohtu kriminaalkolleegium on täpsustusena lisanud, et kahju tekitamise tahtlus ei tähenda seda, et kuritegu peaks tingimata olema pandud toime tahtlikult ja piisab, kui süüdistatav kahjustas kannatanut tahtlikult (kasutas tema suhtes vägivalda). Seevastu ei ole Riigikohtu seisukoha järgi erandlikuks asjaoluks perekonna kaotus, elukvaliteedi langus ega tavapärane lein.

Tartu Ringkonnakohus on märkinud, et erandlike asjaolude määratlemine lähedase isiku kaotuse korral on väga raske, kuna üldiseid kriteeriume on keeruline seada ja alguspunktiks on alati lähedase kaotanud isiku enda subjektiivne hinnang olukorrale. Vaieldamatult kaasnevad lähedase surmaga alati valu ja kannatused, hüvitise väljamõistmise eelduseks saavad aga olla vaid erandlikud asjaolud. Tartu Ringkonnakohus on rõhutanud, et **erandlikena tuleb käsitada selliseid asjaolusid, mis eristavad konkreetset juhtumit ülejäänud võimalikest juhtudest, mil lähedane sureb**. Viru Maakohtu seisukoha järgi on erandlik selline asjaolu, mis esineb just seoses surmasaanu lähedastega ja selleks, et õigustatud oleks mittevaralise kahju hüvitamine, peab isiku surm olema tema lähedase jaoks ka kõrvalistele isikutele äratuntavalt eriliselt ränk läbielamus.

Analüüsist nähtub, et kohtud sisustavad erandlikke asjaolusid väga erinevalt. Tsiivilasjades rõhutavad kohtud üsna ühetaoliselt, et kui ei ole tõendatud üleelamiste eriline raskus, rasked tagajärjed või surma vahetu pealtnägemine, siis ei ole tõendatud ka erandlike asjaolude esinemine. Kohtud on tsiivilasjades näiteks leidnud, et ajutised psühholoogilised või isegi psühhiaatrilised probleemid ei anna veel alust pidada üleelamisi erakordseks.

Seevastu kriminaalasjades (ja eriti just surma tahtliku põhjustamise korral) on vaikivalt välja kujunenud eeldus, et lähedase langemine isikuvastase kuriteo ohvriks põhjustab raskeid üleelamisi, mida ei pea eraldi tõendama. Mitmel juhul on just teo asjaolud (jõhker mõrv, surnukeha tükeldamine, hukkunu rasked ja nähtavad vigastused, kuriteo jäljed kodus vmt) andnud aluse pidada olukorda erandlikuks ja õigustanud seega hüvitise väljamõistmist. Kohtud on lahendites küll vahel ka märkinud, et kuritegu iseenesest ei ole erandlikuks asjaoluks, kuid kohtupraktikast nähtub, et kuriteo toimepanemise asjaolud koostoimes hageja üleelamistega moodustavad erandlike asjaolude kogumi.

Eelnevast tulenevalt võib kannatanu tõendamiskoormus analüüsi autori arvates olla tsiivilasjas suurem kui samalaadset nõuet käsitlevas kriminaalasjas.

4.7. Regulatsiooni eesmärk

Analüüsist nähtus, et mõnel juhul kalduvad kriminaalasju lahendavad kohtud kasutama mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmise õigustusena karistuslikke argumente. Näiteks on Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegium oma lahendites märkinud, et mittevaralise kahju hüvitamine kriminaalmenetluse raames võimaldab kannatanu lähedastel mingilgi määral ületada kuriteo negatiivseid tagajärgi ja korvata kuriteoga kaasnevat ühiskonna õiglustunde riivet. Samas on kohtud mittevaralise kahju hüvitamise põhimõtteid selgitanud ka teisest vaatenurgast, näiteks on Viru Maakohus leidnud, et inimelu väärtust ei olegi võimalik rahas mõõta, mistõttu ei ole eetiline inimest rahaga “asendada.” Tallinna Ringkonnakohtu tsiiviilkolleegium on rõhutanud, et lähedase hukkumine kostja kuritegeliku käitumise tagajärjel ei ole piisav alus mittevaralise kahju hüvitamise nõude rahuldamiseks, sest kuriteo toimepanemise eest on kostjat kriminaalkorras juba karistatud.

Hagejad on hüvitise eesmärgiks pidanud näiteks positiivsete emotsioonide esilekutsumist, mis võimaldaksid leevendada negatiivseid muutusi nende psüühilises seisundis, vajadust puhata, sõita ringi ja olla eemal. Samuti on menetlusosaliste argumentatsioonis mõnel juhul märgata kättemaksu elemente, näiteks väitis kannatanu ühes kriminaalasjas, et kui ühe isiku süül toimub liiklusõnnetus, milles teine inimene hukub, siis on täiesti loomulik, kui järgmised 5-8 aastat peab süüdlane suurema osa oma sissetulekust kulutama sellele, et mingilgi määral juhtunut korvata.

Kuigi üldiselt eitab Mandri-Euroopa eraõigus karistuslikke kahjuhüvitisi, tuleb tunnistada, et teatud karistuslikud elemendid on sünenud ka siinsesse võlaõigusesse. Preventsioonifunktsiooni avaldumist on näiteks Saksamaal täheldatud kasutult kulutatud puhkuseaja eest kahjuhüvitise välja mõistmisel, sest selline hüvitis peaks lisaks reisijale tekkinud mittevaralise kahju kompenseerimisele aitama ohjeldada pakettreiside pakkujate halba praktikat.⁸⁶ Ka võlaõigusseaduse kommentaarides ja kohtupraktikas on väljendatud

⁸⁶ K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi. – *Juridica* 2008/2, lk 95.

seisukohta, et erinevalt varalise kahju hüvitamisest ei kanna mittevaralise kahju hüvitamine ainult hüvitamisfunktsiooni.⁸⁷ Riigikohus on 2001. aastal leidnud, et mittevaralise kahju hüvitis väljendab ka ühiskonna hukkamõistu rikkujate õigusvastasele tegevusele ja peab aitama leevendada kannatanule tekitatud ülekohtu.⁸⁸

Siiski märgitakse Eesti õiguskirjanduses, et kahju hüvitamise karistuslikud eesmärgid nende kitsamas mõttes (lunastamine, kahetsemine ja kättemaks) on Mandri-Euroopa eraõiguse traditsioonile võõrad. Karistuslikud eesmärgid lähtuvad pigem kahju tekitaja, mitte kannatanu isikust ning on omased karistusõigusele.⁸⁹

Kokkuvõttes tuleb märkida, et erandlike asjaolude esinemine tuvastatakse igas konkreetsetes asjas paljude asjaolude kogumina. Iga kaasus on ainulaadne ja lisaks seadusele põhineb iga otsus kohtuniku siseveendumusel, et antud konkreetsetes asjas on õiglane just selline lahend. Analüüsitud lahendite põhjal ei saa väita, et iga kriminaalasja raames läbivaadatav surma põhjustamisest tulenev mittevaralise kahju hüvitamise nõue rahuldatakse, samuti ei saa väita ka seda, et iga samasugune nõue jääks tsiviilasju lahendavas kohtus kindlasti rahuldumata. Näiteks nii kriminaalasjas nr 1-09-885 kui ka tsiviilasjas nr 2-10-779 leidsid kohtud suhteliselt analoogsete liiklussüütegude puhul, et mittevaraline kahju ei kuulu hüvitamisele.

Siiski nähtub analüüsist, et kohtu poolt asjaolude erandlikkusele antud hinnang ja sellest tulenevalt ka hüvitise väljamõistmine võib teatud juhtudel (eelkõige nt liiklussüütegude puhul) erineda sõltuvalt sellest, kas asja vaatab läbi tsiviilasju või kriminaalasju lahendav kohus. Kuigi mõnes mõttes on paratamatu, et kriminaalasja lahendav kohus asub mõnevõrra enam kannatanu poolele, ei tohiks see nii olla, sest iga tsiviilhagi läbivaatav kohtunik peab suutma mõista õigust tsiviilkohtumenetluse ja eraõiguse reeglite järgi, pidades muu hulgas silmas põhimõtet, et eraõiguslikud kahjuhüvitised ei ole üldjuhul karistuslikud.

Lisaks eeltoodule on analüüsi autor seisukohal, et kohtud peaksid hoolikalt kaaluma hüvitise väljamõistmata jätmisel kasutatavat argumentatsiooni. Analüüsi autori arvates võib heaks eeskujuks pidada näiteks Tartu Ringkonnakohtu väljenduslaadi – nimelt põhjendas kohus hüvitise välja mõistmata jätmist järgmiselt: *Kuigi tegemist võib olla kannatanule mittevaralise kahju tekitamisega, ei kuulu see seaduse kohaselt hüvitamisele, sest puuduvad seaduses nõutud erandlikud asjaolud.* Analüüsi autor nõustub Saksa õiguskirjanduses väljendatud seisukohaga, et kui kohus kasutab liiga kuiva juriidilist väljendusviisi, siis võivad kohtulahendi õiguslikud põhjendused olla hageja jaoks arusaamatud ja isegi solvavad.⁹⁰ Iga kohtuotsus võiks olla sõnastatud nii, et sellega ei tekitataks kannatanule rohkem üleelamisi, kui need, mida ta lähedase hukkamise tõttu on juba pidanud taluma.

Mittevaralise kahju hüvitatavuse kaalumisel tuleb silmas pidada ka üldist riskide jaotust ühiskonnas. Kahjuhüvitiste väljamõistmise kohtupraktika peegeldab muu hulgas konkreetse riigi kindlustusturul pakutavate teenuste kättesaadavust, samuti seda, millised on muud võimalused negatiivseid tagajärgi ületada.

⁸⁷ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (Koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2006, § 134, komm 1.

⁸⁸ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17. oktoobri 2001. a. otsus tsiviilasjas nr 3-2-1-105-01. Viidatud kaasuses oli kõne all siiski mitte isiku surmaga tema lähedastele tekitatud mittevaraline kahju, vaid isikule endale tema au teotamisega tekitatud mittevaraline kahju ja selle hüvitamine.

⁸⁹ K. Sein. Kas Eesti õiguses tuleks lubada karistuslikke kahjuhüvitisi. – Juridica 2008/2, lk 95.

⁹⁰ J. Luckey. He blew his mind out in a car ... Ansprüche naher Angehöriger beim Unfalltod. – Strassenverkehrsrecht 2012/1, S. 4.

Mitte kõik negatiivsed tagajärjed (sh psüühilised üleelamised) ei ole ega peagi olema rahaliselt hüvitatavad. Eriti puudutab see analüüsi autori arvates liiklusõnnetuste tagajärge. Professor Jüri Saar on märkinud: *Liiklusintsidentid toovad kaasa suuri materiaalseid kahjusid, arvukalt hukkunuid ja vigastatuid (nt Ameerika Ühendriikides hukkab liiklusõnnetustes igal aastal enam kui 40 000 inimest). Erinevalt materiaalsest kahjust, mida korvab kindlustus või muu analoogne mehhanism, ei ole võimalik surma saanud inimese kaotust kuidagi täielikult kompenseerida. Seega tekib fataalsete liiklusintsidentide korral alati süüdlase probleem. Individuaalne süü suurus võib varieeruda mõrvast (tahtlik tapmine, mis viidi täide autot kui vahendit kasutades) kuni juhtumini, kus isikule saab esitada süüdistuse liiklusoludele ja -tingimustele mittevastava kiiruse ja sõidustiili valikus. Või jääb üle üksnes nentida, et see oli inimlik eksitus. Kui enamiku kuritegude osas saab rääkida kuriteoga tekitatud kahju proportsionaalsusest süü suurusega, siis liiklusintsidentide tagajärjed ja süüdlase roll ei pruugi olla sugugi vastavuses.*⁹¹ Tsiteeritud autor märgib ka seda, et ühiskond on muutunud ja praeguse aja teeliiklus kui selline on iseenesest ohtlik.

Eeltoodud põhjustel ei pea analüüsi autor üldjuhul õigeks hukkunu lähedastele mittevaralise kahju hüvitise väljamõistmist olukorras, kus isiku surm põhjustati ettevaatamusest, aga ka näiteks juhul, kui hukkunu ise osales õigusvastases tegevuses (nt kakluses). Mis aga puudutab kahjuhüvitise karistuslikke eesmärke, siis mittevaralise kahju hüvitisele karistusliku tähenduse omistamine olukorras, kus isikut on kriminaalkorras juba karistatud, võib olla vastuolus ühe teo eest ühe karistuse mõistmise põhimõttega.

⁹¹ J. Saar. Kas liikluskuriteo eest määrati liialt leebe karistus? – Postimees, 27. august 2008.